

A light blue map of the Czech Republic with regional boundaries, serving as a background for the title text.

**ŠKOLSTVÍ
POD LUPOU
2006**

ÚIV
2007

Naše poděkování patří členům týmu, kteří se podíleli na tvorbě Krajské ročenky a publikace Školství pod lupou.

Dále touto cestou děkujeme pracovníkům krajských a obecních úřadů, kteří se nemalou měrou podílejí na sběru statistických dat a bez jejichž spolupráce by tato publikace nemohla vzniknout.

Naše zvláštní poděkování patří sekretariátu INES OECD, který povolil ÚIV použít indikátory, které OECD zveřejňuje ve své publikaci Education at a Glance.

Lubomír Martinec
národní koordinátor INES OECD

Michaela Kleňhová
ředitelka divize statistických informací
a analýz ÚIV
členka Technické skupiny
INES OECD

OBSAH:

ÚVOD	5
KONTEXT VZDĚLÁVÁNÍ	7
Vzdělanost mladé populace	7
FINANČNÍ ZDROJE VLOŽENÉ DO VZDĚLÁVÁNÍ	13
Jednotkové výdaje na dítě/žáka/studenta	13
PŘÍSTUP KE VZDĚLÁVÁNÍ, ÚČAST NA NĚM A PRŮCHOD VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVOU	17
Účast na vzdělávání	17
Přístup ke střednímu, vyššímu odbornému a vysokoškolskému vzdělávání	21
Podíly nově přijatých na jednotlivé typy oborů škol na odpovídající věkové populaci	21
UKONČENÍ VZDĚLÁVÁNÍ NA JEDNOTLIVÝCH VZDĚLÁVACÍCH ÚROVNÍCH	25
Podíly absolventů středních škol na odpovídající věkové populaci	25
ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ A ORGANIZACE ŠKOL	29
Porovnání platů učitelů na jednotlivých typech a druzích škol s průměrnou mzdou v regionu	29
Specifická situace mladých lidí – přechod ze vzdělávání do zaměstnání	32
Struktura mladých lidí podle toho, zda jsou ve vzdělávání, pracují, jsou nezaměstnaní nebo mimo pracovní trh i vzdělávání	32
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	39
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	39

GRAFY V TEXTU:

Graf 1: Vývoj struktury populace ve věku 26–34 let podle úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání v %	8
Graf 2: Podíl obyvatel ve věku 25–34 let, kteří mají alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou včetně nástavbového studia a terciární vzdělání, 2006 (v %)	10
Graf 3: Podíly mužů a žen ve věku 25–34 let, kteří mají alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou včetně nástavbového studia a terciární vzdělání, 2006 (v %)	11
Graf 4: Podíly mužů a žen ve věku 25–34 let, kteří mají terciární vzdělání, 2006 (v %)	11
Graf 5: Jednotkové výdaje na dítě/žáka/studenta (výdaje z rozpočtu kapitoly 700-Obce a DSO; Krajské úřady včetně transferů z kapitoly 333-MŠMT), 2006 (v Kč)	15
Graf 6: Podíl žáků SŠ na odpovídající věkové populaci 15–18letých, 2006 (v %)	20
Graf 7: Podíl studentů VOŠ na odpovídající věkové populaci 19–21letých, 2006 (v %)	20
Graf 8: Podíl nově přijatých na příslušné věkové populaci pro hlavní proudy vzdělávání na středních školách, 2006 (v %)	23
Graf 9: Podíl absolventů SŠ včetně konzervatoří na odpovídající věkové populaci 19letých, 2006 (v %)	27
Graf 10: Podíl absolventů VOŠ na odpovídající věkové populaci 22letých, 2006 (v %)	28
Graf 11: Podíl těch, kteří nestudují a jsou nezaměstnaní v populaci ve věku 15–19 a 20–24 let, 2006 (v %)	35
Graf 12: Míra nezaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání v populaci 25–64letých, 2006 (v %)	36
Graf 13: Pracovní a vzdělávací status mladých lidí ve vzdělávání ve věku 15–29 let, 2006 (v tis.)	37
Graf 14: Pracovní a vzdělávací status mladých lidí mimo vzdělávání ve věku 15–29 let, 2006 (v tis.)	37

TABULKY V TEXTU:

Tabulka 1: Struktura populace ve věku 25–34 let podle nejvyššího dosaženého vzdělání	8
Tabulka 2: Zařazení žáků jednotlivých vzdělávacích programů do kategorií vzdělávacích úrovní – pro výpočet míry účasti	17

Metodické poznámky:

Vzhledem k tomu, že nový školský zákon již nepoužívá typové členění škol, používáme v této publikaci následující terminologii vycházející u středních škol z oborové klasifikace KKOV. Při definování gymnaziálních oborů, oborů odborných středních škol a středních odborných učilišť vycházíme z nařízení vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů:

- obory gymnázií – škola vyučující obory gymnázií je střední škola, která vyučuje obory KKOV, které mají na 5. místě kódu oboru písmeno „K“;
- obory středního vzdělávání s maturitní zkouškou (obory SOŠ s maturitní zkouškou) – škola vyučující tyto obory středních odborných škol je střední škola, která vyučuje obory KKOV, které mají na 5. místě kódu oboru písmeno „M“;
- obory středního vzdělávání (obory SOŠ) – škola vyučující tyto obory středních odborných a praktických škol je střední škola, která vyučuje obory KKOV, které mají na 5. místě kódu oboru písmeno „J“, „C“ nebo „D“;
- obory středního vzdělávání s maturitní zkouškou středních odborných učilišť – obory uvedené v příloze nařízení vlády, které mají na 5. místě kódu oboru vzdělání písmeno „L“, s výjimkou oborů nástavbového studia;
- obory středního vzdělávání s výučním listem středních odborných učilišť – obory uvedené v příloze nařízení vlády, které mají na 5. místě kódu oboru vzdělání písmeno „E“ a „H“;
- obory nástavbového studia – nástavbové studium (nástavbové obory) zahrnuje obory, které mají na 5. místě KKOV písmeno „L“ a zároveň uveden druh vzdělávání – nástavbové studium;

V případě, že je nutné agregovat údaje za určité druhy vzdělávání podle toho, zda jsou ukončeny maturitní zkouškou či nikoli, používáme následující terminologii:

„nematuritní“ vzdělávání – zahrnuje střední vzdělávání a střední vzdělávání s výučním listem;

„maturitní“ vzdělávání – vzdělávání ukončené maturitní zkouškou.

Nezaměstnaní registrovaní úřady práce jsou nezaměstnaní splňující obecné podmínky nezaměstnanosti, kteří aktivně hledají zaměstnání prostřednictvím úřadů práce. Není přitom rozhodující, pobírají-li příspěvek před nástupem do zaměstnání nebo ne. Tito nezaměstnaní jsou evidováni ve statistikách Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky.

ÚVOD

Školství pod lupou 2006 navazuje na tři předchozí publikace: Školství pod lupou 2001, Školství pod lupou 2002 a Školství pod lupou 2004.

Školství pod lupou 2001 bylo první publikací svého druhu a snažilo se zachytit a stručně popsat vývoj českého školství od sametové revoluce do roku 2000 s akcentem na některá témata. Tento materiál byl součástí projektu „K 2001 – Datová obslužnost krajů“, který byl zaměřen na vytvoření nového systému statistických údajů, z něhož by mohli čerpat jak pracovníci krajských úřadů, tak i odborní pracovníci zabývající se problematikou školství a vzdělávání. Projekt pro rok 2001 byl, stejně jako v dalších letech, schválen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a jedním z jeho hlavních úkolů bylo poskytnout statistické informace o školství v souvislosti s členěním na nově vzniklé územně správní celky.

Stěžejními tématy Školství pod lupou 2002, součástí projektu „K 2002 – Datová obslužnost krajů“, byly zejména platy pedagogických pracovníků a individuální a společenské přínosy ze vzdělávání.

Ve Školství pod lupou 2004 byla věnována pozornost kapitolám: Kontext vzdělávání, Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou a Individuální, společenské a pracovní přínosy ze vzdělávání.

Školství pod lupou 2006 je začleněno do projektu „K 2006 – Datová obslužnost krajů“ a má obdobnou podobu jako předchozí publikace. Tvoří tak nedílnou součást ediční řady K 2006, která obsahuje tři typy publikací tištěných a dvě v elektronické podobě:

1. **Krajská ročenka školství 2006** – statistická ročenka školství obsahuje podrobné informace o vybraných ukazatelích školské problematiky z regionálního pohledu.
2. **Školství do kapsy 2006** – publikace malého formátu, v níž uživatelé najdou takřka všechny datové údaje v regionálním členění (česko-anglická verze).
3. **Školství pod lupou 2006** – analytická publikace s komentářem vybraných ukazatelů Krajské ročenky školství 2006.
4. **CD ROM Datová obslužnost krajů K 2006** – obsahuje všechny tři tištěné publikace v elektronické podobě.
5. **CD ROM Školství v krajích v časové řadě** – obsahuje prohlížeč umožňující generování tabulek v krajském členění v různém třídění (podle zřizovatele, druhu školy, apod.).

Při přípravě všech titulů ediční řady se jako v předchozích letech vycházelo z požadavků klientů (představitelů územně správních celků a odborné i laické veřejnosti) a z indikátorů uveřejněných v publikaci zaměřené na mezinárodní statistická srovnání v oblasti vzdělávání s názvem „Education at a Glance“ každoročně vydávané OECD. Ukazatele, které byly použity ve všech uvedených publikacích, jsou koncipovány v souladu s mezinárodně uznávanými ukazateli.

Základní publikací celé řady je – stejně jako v minulých letech – **Krajská ročenka školství**; ta je tematicky rozdělena do sedmi hlavních kapitol. Každá z nich má pak značný počet podkapitol, které jsou věnovány jednotlivým ukazatelům. Jde o následující okruhy:

- A) Kontext vzdělávání
- B) Finanční zdroje vložené do vzdělávání
- C) Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou
- D) Školní prostředí a organizace škol
- E) Individuální, společenské a pracovní přínosy ze vzdělávání
- F) Vzdělávání cizinců
- G) Výuka jazyků

Tak rozsáhlou oblast, jakou je školství, není možné v publikaci typu Školství pod lupou analyzovat jako celek, proto jsme se i v letošním roce zaměřili pouze na některá témata v rámci jednotlivých okruhů: Kontext vzdělávání se zaměřením na vzdělanost mladé populace, Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou, Ukončení vzdělávání na jednotlivých vzdělávacích úrovních a Individuální, společenské a pracovní přínosy ze vzdělávání. V žádné z kapitol nejsou samostatně zmiňovány vysoké

Školství pod lupou 2006 je čtvrtou publikací svého druhu.

Školství pod lupou 2006 je analytická publikace.

školy, neboť tyto vzdělávací instituce mají vesměs nadregionální charakter a nejsou určeny pouze pro studenty žijící v regionu, kde se vysoká škola nachází.

Ve srovnání s Krajskou ročenkou školství 2006 obsahuje publikace Školství pod lupou 2006 méně tabulek a grafů a publikace je zaměřena především na analýzu vybraných ukazatelů.

Jsmo přesvědčeni, že v publikaci lze nalézt informace, které čtenářům usnadní orientaci v oblastech tak komplikovaných, jako je školství a vzdělávání. Zájemcům o konkrétní datové podklady nebo podrobnější informace pak doporučujeme, aby využili Krajské ročenky školství a datové publikace Školství do kapsy.

Příjemné čtení Vám přeje kolektiv autorů

Publikaci zpracovali:

Mgr. Pavla Cibulková
Ing. Soňa Fořtová
Ing. Lenka Havláková
RNDr. Hana Hlavínová
Bc. Vladimír Hulík
Ing. Ludmila Chudobová
RNDr. Michaela Klerňhová
Ing. Jiří Novotný
Věra Řeháková
Ing. Martina Šáchová
Mgr. Pavlína Šťastnová
a kolektiv

KONTEXT VZDĚLÁVÁNÍ

VZDĚLANOST MLADÉ POPULACE

V předešlé publikaci jsme se zabývali vzdělaností dospělé populace jako celku, tedy věkovou skupinou ve věku 25–64 let a zkoumáním vlivu její vzdělanosti zejména na sociální vývoj společnosti a na výkonost ekonomiky. Letos se zaměříme především na mladou populaci, která představuje věkovou skupinu 25–34 let.

Pojmem „vzdělanost dospělé (mladé) populace“ charakterizujeme **strukturu dospělé (mladé) populace podle úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání**. Vzdělanostní úroveň a vzdělanostní struktura populace patří mezi základní ukazatele rozvojového potenciálu společnosti, a to jak z ekonomického, tak sociokulturního úhlu pohledu.

Podíly osob na jednotlivých vzdělanostních úrovních vypovídají nejen o struktuře společnosti jako celku, ale pomáhají také charakterizovat jednotlivé skupiny obyvatelstva. Výše dosaženého vzdělání patří mezi faktory, které se výrazně podílejí na formování profilu úspěšnosti jednotlivce i celé společnosti. Dosažená úroveň vzdělanosti tak významně ovlivňuje kvalitu lidských zdrojů, která v poslední době hraje stále větší roli při vytváření úspěchu na trhu práce a také ovlivňuje velikost zisku (nejen finančního) na všech úrovních (od jednotlivce přes firmy, instituce, kraje, až po stát a nadnárodní korporace). Vzdělanostní úroveň, resp. vzdělanostní struktura populace je proto jedním ze základních ukazatelů možného potenciálu společnosti.

Při analýze struktury populace podle nejvyššího dosaženého vzdělání se nejprve stručně zaměříme na **celkovou populaci v rozmezí 25–64 let**, aby bylo možné udělat si celkový obrátek o populaci jako takové.

Drtivá většina obyvatel České republiky v ekonomicky aktivním věku, tedy ve věkové skupině **25–64 let**, dosáhla alespoň středního vzdělání,¹ přičemž 41,9 % z nich má střední vzdělání s výučním listem a 34,9 % získalo střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Vzdělání na terciární úrovni, tzn. poskytované vysokou nebo vyšší odbornou školou, ukončilo 13,5 % obyvatel. Pouze základní vzdělání má 9,6 % odpovídající populace a 0,1 % obyvatel nemá dokončené ani základní vzdělání. Jak je z údajů patrné, středoškolské vzdělání je nejrozšířenější, neboť alespoň střední školu (včetně učebních oborů) absolvovalo 90 % obyvatel. Na základě této skutečnosti se ČR řadí mezi země s nejvyšším podílem obyvatel se střední školou. Na terciární úrovni je však podíl obyvatel výrazně nižší, neboť vysokoškolské a vyšší odborné vzdělání absolvoval přibližně pouze každý osmý obyvatel České republiky. Nezbývá, než na tomto místě konstatovat, že v terciární sféře se pohybujeme pod průměrem zemí OECD.

Ve srovnání s předchozími roky nedošlo ve vzdělanostní struktuře celkové populace k výraznějším změnám, neboť tyto charakteristiky se vždy mění velmi pozvolna. Podíl obyvatel s terciárním vzděláním v posledních letech vykazuje rostoucí trend – v roce 2001 činil 11,7 %, v roce 2005 již 13,5 % obyvatel. Ačkoliv se na první pohled rozdíl v uvedených hodnotách jeví jako nepatrný, jde jednoznačně o pozitivní vývoj, neboť jakékoliv změny se v celkové populaci projevují velmi pomalu i vzhledem ke snižující se velikosti mladší populace. Určitý, i když rovněž velmi mírný posun opačným směrem se projevuje i v kategorii základního vzdělání (příslušný podíl se snížil z 13,6 % v roce 2001 na 9,6 % v roce 2006). Tato fakta signalizují, že vzdělanostní struktura pozvolna konverguje k příznivějším hodnotám, což je důsledkem vstupu mladších a vzdělanější ročníků do sledované věkové kategorie a postupného odchodu starších ročníků s nižším stupněm dosaženého vzdělání. Současně lze konstatovat, že změny postihují především krajní kategorie – nejvyšší a nejnižší úroveň vzdělání.

V centru pozornosti v souvislosti se vzdělanostní strukturou populace je v letošní publikaci **vzdělanost mladé populace, tedy populace ve věku 25–34 let**, která je v porovnání s celkovou populací charakteristická výrazně nižším podílem osob se základním vzděláním (5,7 % oproti 9,6 %) a naopak vyšším zastoupením těch, kteří mají střední vzdělání zakončené maturitní zkouškou (39,5 % oproti 34,9 %). Stále však přetrvává relativně nízká hodnota podílu lidí s terciárním vzděláním v této kategorii – podíl mla-

Vzdělanost populace je jedním z významných faktorů ovlivňujících kvalitu lidských zdrojů.

Vzdělanost celkové populace.

Vývoj vzdělanosti populace v posledních letech.

Vzdělanost mladé populace ve věku 25–34 let.

¹ Česká republika dosahuje v porovnání se zahraničím tradičně poměrně vysokých hodnot podílu populace s alespoň středním vzděláním.

dých lidí ve věku 25–34 let s terciárním vzděláním je jen o necelé dva procentní body vyšší než u celkové populace (15,2 % oproti 13,5 %). I přes poměrně vysoký nárůst studentů vysokých škol je jedním z faktorů negativně ovlivňujících počet lidí s dokončeným terciárním vzděláním i prodlužující se skutečná délka studia jednotlivců na vysokých školách a poměrně velký nárůst počtu těch, kteří začínají studovat vysokou školu ve věku třiceti let a později. Na tomto místě je třeba upřesnit, že nejde o prodlužování délky typického studijního programu, ale o délku průměrnou (tedy včetně přerušení studia, ukončení a nástupu na jiný obor studia, prodlužování délky studia apod.).

Změny se týkají zejména středního vzdělání s maturitní zkouškou.

Vývoj vzdělanosti mladé populace v posledních letech.

Můžeme tedy shrnout, že nejvýraznější změny zasahují zejména kategorii středního vzdělání s maturitní zkouškou, kde se podíl mladší populace navýšil, avšak pokud jde o terciární vzdělávání, není v této věkové kategorii vzestup příliš patrný a dosud se zde nestačil projevit masivní nárůst nově přijímaných k vysokoškolskému studiu v posledních letech.

Při pohledu na vývoj vzdělanosti mladé populace v posledních letech je vidět, že se její vzdělanostní struktura (obdobně jako struktura celé populace) nijak výrazně nezměnila. Vzrostl především podíl osob s terciárním vzděláním, a to z 12,2 % v roce 2003 na 13 % v roce 2004, na 14,2 % v roce 2005 a na 15,2 % v roce 2006, zhruba stejným směrem se pohyboval i nárůst v kategorii středního vzdělání s maturitní zkouškou včetně nástavbového studia. V podílech osob v ostatních vzdělanostních kategoriích nedošlo k výraznějším změnám.

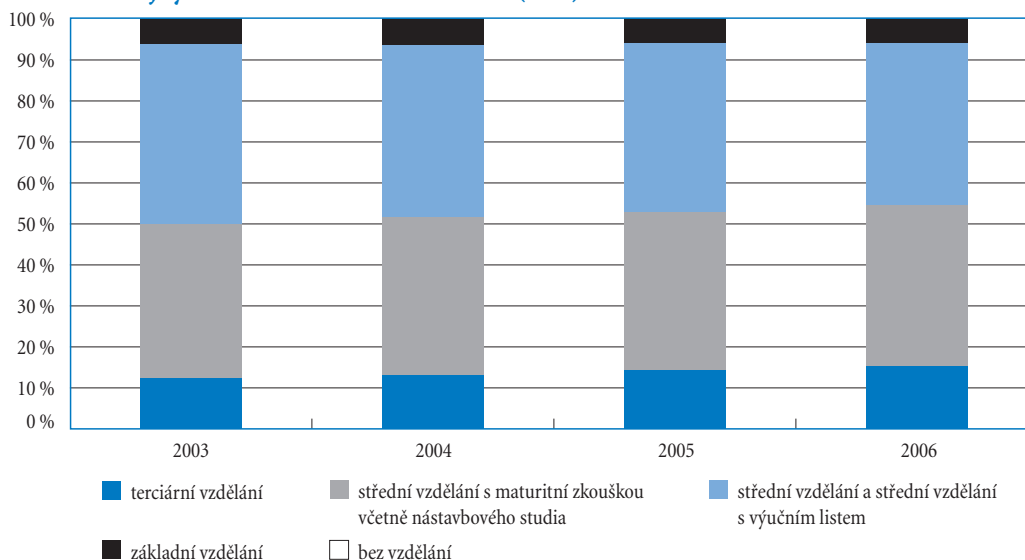
Tabulka 1: Struktura populace ve věku 25–34 let podle nejvyššího dosaženého vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	2003	2004	2005	2006
bez vzdělání	0,3 %	0,2 %	0,2 %	0,2 %
základní vzdělání	5,9 %	6,2 %	5,9 %	5,7 %
střední vzdělání a střední vzdělání s výučním listem	43,9 %	42,2 %	41,1 %	39,5 %
střední vzdělání s maturitní zkouškou včetně nástavbového studia	37,7 %	38,4 %	38,6 %	39,5 %
terciární vzdělání	12,2 %	13,0 %	14,2 %	15,2 %

Genderový pohled na celkovou populaci.

Výrazné rozdíly mezi muži a ženami byly zjištěny v celkové populaci (ve věku 25–64 let), a to zejména u mužů a žen s nižším než terciárním stupněm vzdělání. Situace žen především u starší populace je na této úrovni vzdělání znatelně horší než u mužů.

G1: Vývoj struktury populace ve věku 26–34 let podle úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání (v %)

V **mladé populaci 25–34 let** jsou rozdíly mezi muži a ženami v dosažení nejvyššího a nejnižšího vzdělání z genderového pohledu velmi malé: základní a nižší vzdělání má 5,4 % mužů a 6,3 % žen, u terciárního vzdělání je dosažený poměr příznivějším vůči ženám, kdy 14,7 % mužů má vzdělání na terciární úrovni, u žen je to 15,8 %. Diference přetrvávají i na úrovni středoškolské: zatímco 33,4 % žen má střední vzdělání a střední vzdělání s výučním listem, u mužů je to téměř polovina (45,2 %), a naopak pouze 34,7 % mužů dosáhlo středního vzdělání s maturitní zkouškou (včetně nástavbového studia) oproti 44,4 % žen.

Z uvedených údajů je patrný trend postupného **zvyšování vzdělanostní úrovně**, nejnižší vzdělání je stále více vázáno na starší obyvatele, zejména na ženy, přičemž mezi mladou generací je podíl žen se základním vzděláním již výrazně nižší. Pozitivní skutečností je naopak postupné stírání rozdílu mezi pohlavími, u mladých lidí je mezi muži a ženami s nejvyšším stupněm vzdělání nepatrný rozdíl. Totéž lze říci i o základním vzdělání. Současně přetrvávají rozdíly mezi muži a ženami na úrovni středního vzdělání, kdy ženy častěji než muži získávají maturitní zkoušku. Na základě výsledků lze konstatovat, že zejména v mladé generaci roste vzdělanostní úroveň žen.

V rámci jednotlivých regionů se zaměříme především na mladou populaci, i když se místy opět nevyhne ani srovnání s celkovou dospělou populací. **Struktura populace podle úrovně dosaženého vzdělání je indikátorem kvality lidských zdrojů nejen v celé společnosti, ale také v jednotlivých krajích**, a to opět v socioekonomickém i v širším společenském smyslu. Při plánování regionálního rozvoje je nezbytné vycházet ze znalosti kvality dostupné pracovní síly, její kvalifikace a možností, které lze v dané lokalitě využít. Znalost dostupnosti lidských zdrojů zejména v kategorii mladé populace by tak měla předcházet jakýmkoliv krokům, které směřují k budoucímu rozvoji regionu a jeho zaměření.

Vzdělanostní struktura nejen celkové, ale i **mladé populace** je v jednotlivých regionech rozdílná. Jednoznačně **nejvyšší koncentrace** nejen mladých lidí, ale i celé dospělé **populace s terciárním vzděláním je v Praze**. Příznivá vzdělanostní struktura zde významně koreluje se značným ekonomickým a kulturním potenciálem hlavního města a přilehlých oblastí. Také soustředění úřadů státní správy – ministerstvy počínaje a úřady s nejrůznějším zaměřením konče – se výrazně podílí na výsledné podobě struktury vzdělanosti. Vstup investorů zejména z oblasti nových technologií je v takovýchto podmínkách ulehčen a může docházet k následnému rozvoji oblasti. Tento rozvoj pak motivuje další vzdělanou mladou pracovní sílu k přistěhování, a tím dochází k opětovnému ekonomicko-kulturnímu rozvoji dané oblasti. Podobná situace je i v jiných velkých centrech – například příznivou vzdělanostní strukturu **Jihomoravského kraje** do značné míry ovlivňuje soustředění vyššího počtu lidí s terciárním vzděláním do Brna, kde mohou nalézt dobré uplatnění, využít svou kvalifikaci apod.

Nejprve se zabýváme **Prahou, podíl mladých lidí, kteří dosáhli pouze základního a nižšího vzdělání je zde pouze 2,9 %, což je méně než u celkové populace ve věku 25–64 let. Naopak více než 25 % lidí ve věku 25–34 let v Praze má vysokou nebo vyšší odbornou školu. V rámci krajského srovnání je v Praze také relativně nejvyšší zastoupení mladých obyvatel s maturitním vzděláním (47,6 % oproti průměru 39,5 %).**

Dalším krajem s poměrně příznivou vzdělanostní strukturou mladé populace je **Jihomoravský kraj** – mezi mladými lidmi zde nalezneme **relativně vyšší podíl osob s terciárním vzděláním (18,7 %)**, a naopak **méně těch, kteří mají pouze vzdělání základní (4,0 %)**.

Velmi malé zastoupení osob s nejnižším vzděláním má také kraj Vysočina (3,0 %), což je po Praze nejméně v celé republice, a **dále kraj Zlínský (3,9 %), Pardubický (4,0 %) a Olomoucký (4,0 %)**, což jsou po Praze nejnižší hodnoty.

Z hlediska nepříznivých hodnot vzdělanosti mladé populace v jednotlivých krajích, tzn. **nízkých podílů lidí ve věku 25–34 let s terciárním vzděláním a vysokého zastoupení nejméně vzdělané mladé populace**, vystupuje do popředí souvislé území **Severozápadu**, tedy **Karlovarského a Ústeckého kraje**. Podíl mladých lidí s vysokou nebo vyšší odbornou školou je v Karlovarském kraji pouze 5,5 %, v Ústeckém 9,3 %, přičemž celostátní průměr činí 15,2 %. Není bez zajímavosti, že v **Karlovarském kraji je podíl mladých lidí s vysokoškolským nebo vyšším odborným vzděláním dokonce nižší než u celkové populace 25–64 let, v Plzeňském kraji u mladé populace sice leží podíl ve výši 10 % pod hodnotou**

Genderový pohled na mladou populaci.

Porovnání mladé a celkové populace.

Vzdělanostní struktura mladé populace v jednotlivých regionech.

Praha a Jihomoravský kraj jsou specifickými regiony.

Vzdělanostní struktura mladé populace v Praze.

Vzdělanostní situace v Jihomoravském kraji.

Regiony s nejnižšími podíly terciárně vzdělaných mladých lidí.

Základní vzdělání.

Střední vzdělání a střední vzdělání s výučním listem.

Střední vzdělání s maturitní zkouškou.

Porovnání mladé a celkové populace.

podílu všech terciárně vzdělaných, ale i tato hodnota je alarmující. Také v Libereckém kraji je podíl mladých lidí s terciárním vzděláním velmi nízký (9,7%).

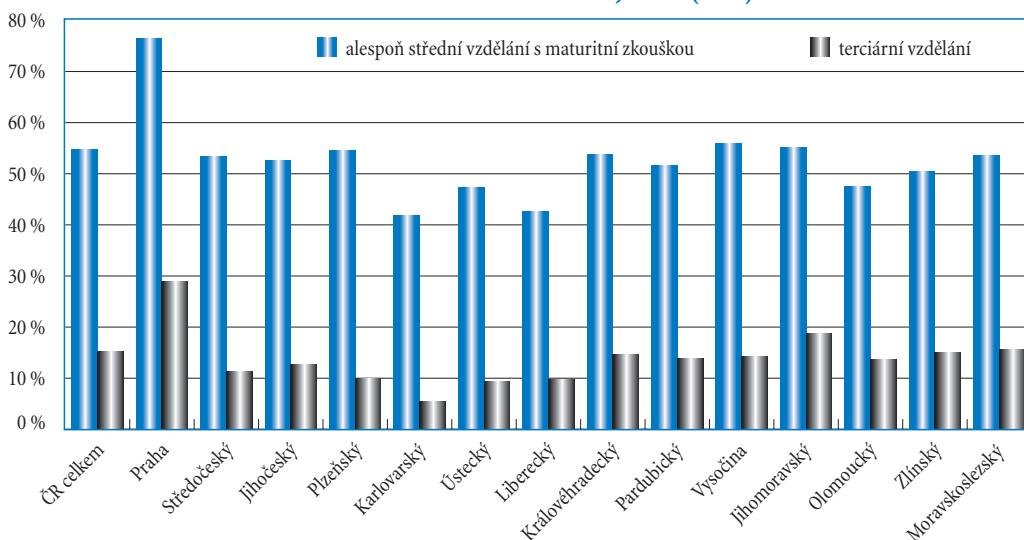
V Karlovarském kraji má pouze základní a nižší vzdělání 14,4% a v Ústeckém kraji 11,4% mladé populace, což jsou hodnoty dvojnásobné až trojnásobné v porovnání s ostatními regiony (průměr za ČR je 5,9%).

Nejvyšší podíl mladých obyvatel se středním vzděláním a středním vzděláním s výučním listem nalezneme v Olomouckém kraji (48,4%) a dále v Libereckém kraji, kde jde o 47,5%, a ve Zlínském kraji, kde má tuto úroveň vzdělání 45,6% mladé populace. Nejméně mladých lidí s tímto typem vzdělání nalezneme v Praze, a to 20,6%.

Podíly mladých lidí se středním vzděláním s maturitní zkouškou včetně nástavbového studia dosahují nejvyšších hodnot v Praze (47,6%), v Plzeňském (44,4%) a ve Středočeském kraji (42,1%) a také v kraji Vysočina (41,7%); naopak nejnižší podíl takto vzdělaných mladých lidí žije v Libereckém (32,9%) a v Olomouckém kraji (32,9%).

Graf 2 zobrazuje podíly obyvatel ve věku 25–34 let, kteří mají alespoň maturitní a terciární vzdělání. Oproti celkové populaci jsou tyto hodnoty u mladých lidí mírně posunuty ve smyslu vyššího podílu osob s alespoň maturitním vzděláním. Mezikrajové rozdíly jsou obdobné jako u celkové populace. Zastoupení obyvatel s alespoň středním maturitním vzděláním se ve většině regionů pohybuje okolo 50% s výjimkou Prahy, kde dosahuje 76,5%. Podíl osob s terciárním vzděláním se pohybuje v rozmezí od 29,0% v Praze až po 5,5% v Karlovarském kraji.

G2: Podíl obyvatel ve věku 25–34 let, kteří mají alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou a terciární vzdělání, 2006 (v %)

Shrnutí vzdělanostní situace v zemi z regionálního pohledu.

Mladá populace z genderového pohledu.

Praha a Jihomoravský kraj jsou oblastmi, kde je v rámci České republiky vzdělanostní struktura mladé (i celkové) populace relativně nejpříznivější. Jak už bylo zmíněno, je zde nejvyšší zastoupení osob s terciárním vzděláním a nižší podíl těch, kteří mají pouze základní vzdělání. Z hlediska rozvojového potenciálu je naproti tomu nepříznivá situace v Karlovarském a Ústeckém kraji, kde je situace opačná: nalezneme zde vysoké podíly lidí s nejnižším vzděláním a nejmenší zastoupení vzdělané, a tím i vysoce kvalifikované pracovní síly, tzn. osob s terciárním vzděláním.²

V mladé populaci jsou mezi muži a ženami nepatrné rozdíly (pohybující se v řádu několika procent ve prospěch mužů) v kategorii vzdělání základní a nižší. Významnější rozdíly jsou v ostatních vzdělanostních kategoriích.

² Je nutné poznamenat, že v Karlovarském a v Ústeckém kraji je vysoký podíl osob příslušejících k etnickým menšinám, které však do výběrových šetření pracovních sil takřka nevstupují. Tím mohou být výsledné údaje vychýleny, ať již směrem pozitivním či negativním.

Střední vzdělání a střední vzdělání s výučním listem získávají častěji muži (v celostátním průměru činí rozdíl 11,8 procentního bodu). V Plzeňském kraji, na Vysočině a v Karlovarském kraji přesahují podíly mužů zhruba o 17 procentních bodů (dále p. b.) podíly stejně vzdělaných žen.

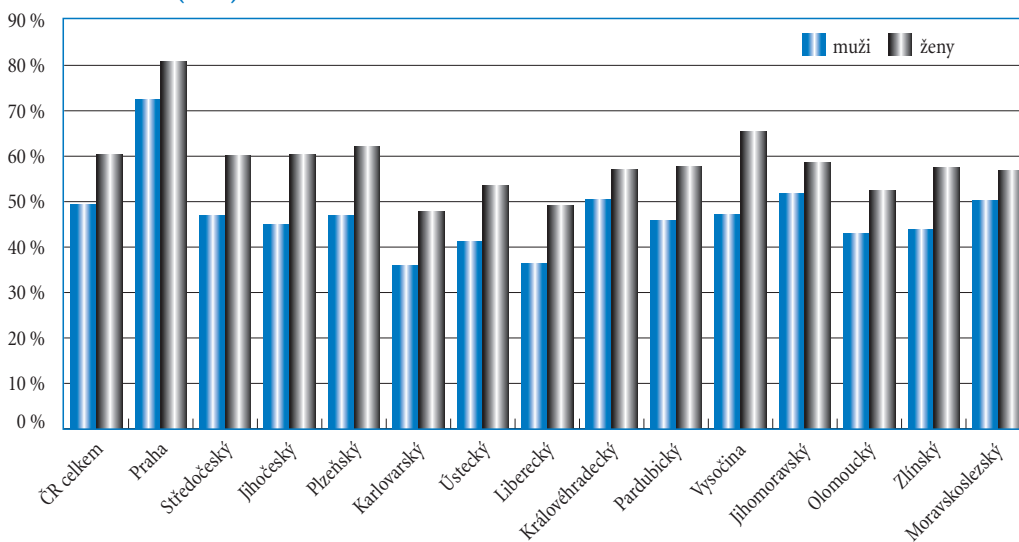
Zcela odlišná situace je u **středního vzdělání s maturitní zkouškou, kde podíl žen převyšuje podíl mužů v průměru o 9,7 p. b.** Nejvýraznější rozdíly jsou v Jihočeském kraji (14,3 p. b.), Ústeckém kraji (13,9 p. b.) a na Vysočině (13,6 p. b.).

V oblasti terciárního vzdělávání jsou opět vyšší podíly žen – v celostátním průměru o 1,2 p. b. Z regionálního hlediska jsou na tom „nejhůře“ muži v Pardubickém kraji (o 5,9 p. b.), na Vysočině (4,7 p. b.) a v Jihomoravském kraji (3,3 p. b.).

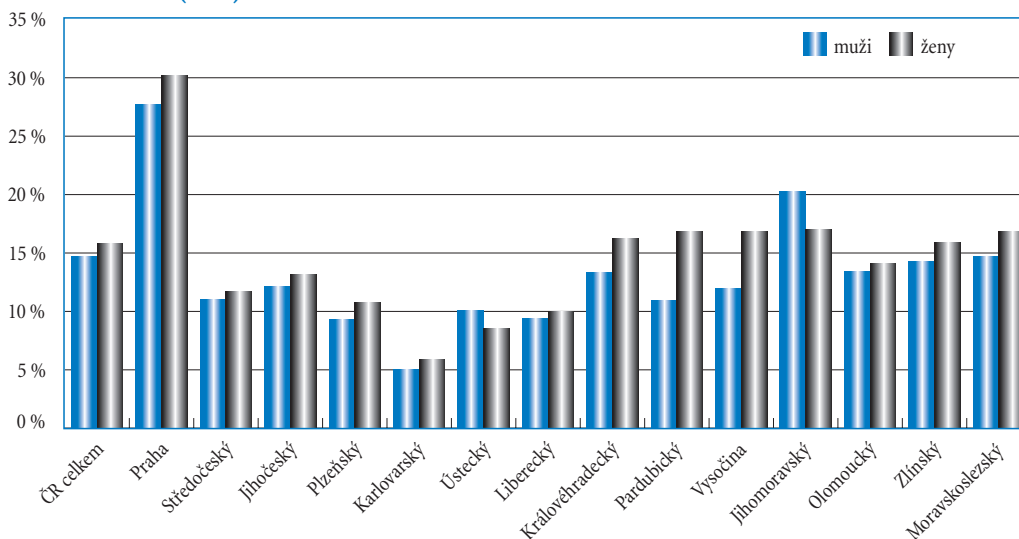
Vzdělanost obyvatelstva je významným ukazatelem, který se používá rovněž při hodnocení úrovně rozvoje společnosti v mezinárodním srovnání. V této publikaci se zaměříme na srovnání úrovně nej-

Ukazatel v mezinárodním srovnání.

G3: Podíly mužů a žen ve věku 25–34 let, kteří mají alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou včetně nástavbového studia a terciární vzdělání, 2006 (v %)

G4: Podíly mužů a žen ve věku 25–34 let, kteří mají terciární vzdělání, 2006 (v %)

V kategorii alespoň sekundárního dosaženého vzdělání patří ČR ke světové špičce.

Podíl obyvatel s terciárním vzděláním v ČR je pod průměrem OECD, ale je srovnatelný s některými vyspělými evropskými zeměmi.

Trendy v podílu populace s vyšším sekundárním vzděláním.

Terciární vzdělávání v České republice v kontextu zemí OECD.

vyššího dosaženého vzdělání nejen mladé populace, ale obyvatelstva jako celku v určitých věkových skupinách.³

Ve 24 ze 30 zemí OECD dosahuje v roce 2004 více než 60 % populace ve věku 25–64 let alespoň vyššího sekundárního vzdělání (tedy vzdělání odpovídající našemu středoškolskému). Podíl populace s dosaženým alespoň vyšším sekundárním vzděláním dosahuje 85 % a více v České republice, na Slovensku, v Norsku, ve Švýcarsku a v USA. V dalších zemích, především v jižní Evropě, vykazuje vzdělanostní struktura obyvatelstva poměrně velké odlišnosti – v Itálii, Mexiku, Portugalsku, ve Španělsku a v Turecku – kde více než polovina populace ve věku 25–64 let nemá ukončené vyšší sekundární vzdělání. **Česká republika zde zaujímá čelné místo s 88 % populace ve věku 25–64 s dosaženým alespoň vyšším sekundárním vzděláním** (jedná se o dosažené středoškolské vzdělání s maturitou i bez maturity včetně učebních oborů).

V České republice získalo v roce 2004 v populaci 25–64letých terciární vzdělání (vzdělání odpovídající našemu vysokoškolskému a vyššímu odbornému) **celkem 12 % obyvatel**. Obdobných hodnot dosahují i Lucembursko (12 %), Polsko (12 %), Francie (12 %), Německo (13 %) a Řecko (12 %). Za zmínku stojí i Slovensko spolu s Itálií, které mají v této věkové populaci celkem 10 % obyvatel s terciárním vzděláním.

Porovnání podílu mladé populace podle úrovně dosaženého vzdělání signalizuje jednoznačně pozitivní trend. **V průměru má v roce 2004 v rámci OECD vyšší sekundární vzdělání 75 % populace ve věku 25–34 let** (pro porovnání – v populaci ve věku 45–54 let se jedná o 61 %). Ve 22 zemích ze 30 zemí OECD podíl pohybující se mezi 70 a 95 % u mladé generace naznačuje nový standard zemí OECD, kdy zhruba 80 % populace dosáhne vyššího sekundárního vzdělání.

V zemích s vyšší úrovní dosaženého vzdělání dospělé populace se častěji projevují nižší rozdíly mezi věkovými skupinami. Za zmínku stojí Korea, která je výjimkou z tohoto pravidla, rozdíly mezi věkovou populací v odstupu 20 let dosahují 44 procentních bodů. V polovině zemí, v nichž podíl populace s vyšším sekundárním vzděláním je kolem 80 % v případě mladé generace, je rozdíl mezi věkovými skupinami v průměru 8 procentních bodů. **V České republice je podíl populace 25–34letých s vyšším sekundárním vzděláním 94 %, v populaci 45–54letých se jedná o 85 % (tedy rozdíl představuje 9 procentních bodů).**⁴

Podíl obyvatel s terciárním vzděláním se v zemích OECD pohybuje v průměru **v populaci mladých lidí ve věku 25–34 let na úrovni 31 %**. Znamená to poměrně významný nárůst v průběhu krátké doby vzhledem k tomu, že v populaci 45–54letých je tento podíl pouze 23 %. (Pouze ve dvou zemích OECD se projevil vyšší podíl obyvatel staršího věku s terciárním vzděláním – jedná se o Německo a Spojené státy.) **V České republice má terciární vzdělání 13 % obyvatel ve věku 25–34 let, zatímco ve starší generaci 45–54letých je tento podíl pouze o jeden procentní bod nižší (jedná se o 12 % obyvatel).**

³ V rámci OECD, v projektu INES, je každý rok vydávána publikace **Education at a Glance** porovnávající vybrané ukazatele vzdělávání v jednotlivých členských zemích. Vzdělanost dospělé populace patří mezi porovnávané ukazatele.

⁴ Podrobnější informace byla zveřejněna v *Education at a Glance 2006* (údaje jsou za rok 2004) a podrobně jsme se této problematice věnovali i v publikaci *České školství v mezinárodním srovnání 2006*.

FINANČNÍ ZDROJE VLOŽENÉ DO VZDĚLÁVÁNÍ

Význam vzdělání nebyl mnohdy v minulosti náležitě docenován, teprve v posledních letech je také u nás na vzdělání pohlíženo jako na investici, která přispívá k rozvoji osobnosti a následně i k rozvoji celé společnosti. Jako každá investice také vzdělávání s sebou pochopitelně nese potřebu finančních vkladů, ale i lidských zdrojů. Jako naprostá nezbytnost se proto jeví co nejpodrobnější zmapování objemu všech finančních prostředků, které jsou na vzdělávací proces vynakládány. V optimálním případě se jedná o všechny finanční zdroje, tedy jak veřejné (veškeré výdaje veřejných rozpočtů), tak soukromé (výdaje žáků, vlastníků vzdělávacích institucí, sponzorů ...). Ne všechny tyto údaje jsou bohužel v současné době zcela dostupné. K dispozici jsou údaje o výdajích na školství z rozpočtových kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO, Krajské úřady (včetně transferů z rozpočtové kapitoly 333-MŠMT). Postrádáme však relevantní informaci o výdajích z dalších veřejných a soukromých zdrojů.

V Krajské ročence 2005 byly jednotkové výdaje na dítě/žáka/studenta vypuštěny z důvodu nesprávného vykazování dat jednotlivými subjekty. V roce 2006 se situace zlepšila, a proto je v Krajské ročence 2006 tento ukazatel znovu publikován. I přes změny ve školském zákoně není možné v rámci ekonomických dat oddělit výdaje na konzervatoře, a to z důvodu jejich evidence v rámci středních škol v rozpočtové skladbě. Kvůli nepřesnému vykazování dat za některé vyšší odborné školy jsou výdaje na ně započteny do výdajů středních škol, při nichž jsou velmi často zřízeny a zároveň v některých případech i nesprávně zaúčtovány. Jednotkové výdaje na dítě/žáka/studenta uvedené v této publikaci jsou v roce 2006 počítány z výdajů kapitoly 700-Obce a DSO, Krajské úřady.

Finanční toky v roce 2006 se oproti předchozímu roku nezměnily. V obou letech byly z rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy poskytovány transferem prostředky na přímé náklady⁵ škol a školských zařízení zřizovaných obcemi a krajskými úřady. Provozní výdaje byly zabezpečovány z rozpočtů krajů a obcí. Dotace poskytnuté soukromým školám a školským zařízením byly čtvrtletně účelově převáděny z rozpočtu ministerstva školství přímo na kraje a Magistrát hlavního města Prahy. Odbory školství krajských úřadů a Magistrátu hlavního města Prahy je poskytovaly jednotlivým organizacím. Neinvestiční dotace církevním školám a školským zařízením byly účelově poskytovány přímo z rozpočtu ministerstva školství. Školy a školská zařízení zřizované MŠMT byly financovány z rozpočtu ministerstva příspěvkem.

JEDNOTKOVÉ VÝDAJE NA DÍTĚ/ŽÁKA/STUDENTA

Tento ukazatel vypovídá o jednom z aspektů efektivity vzdělávacího systému v kraji (dalším aspektem jsou výsledky vzdělávání), **udává jednotkovou finanční náročnost vzdělávacího systému**. Výdaje na jedno dítě/žáka/studenta tak vlastně zobrazují cenu vzdělávání, kterou jsou zatěžovány veřejné rozpočty. V letošní publikaci se zaměříme **především na výdaje na žáka středních škol, respektive na studenta vyšších odborných škol**.

Výše finančních prostředků, které jsou ze státního rozpočtu vynakládány na jednoho žáka, respektive studenta, charakterizuje nejen vzdělávací politiku země, ale i finanční náročnost vzdělávacího procesu. Lze říci, že tento ukazatel do jisté míry vypovídá i o bohatství a kulturní vyspělosti národa. Při analýze rozdílů ve výši finančních prostředků na žáka v jednotlivých vzdělávacích úrovních i v regionech je nutné vycházet jak ze znalosti mechanismu způsobu financování škol, tak i ze znalosti institucionální a obořové skladby škol v jednotlivých regionech, protože na obou těchto faktorech hodnota ukazatele závisí. Neméně důležitým faktorem, který může výši finančních prostředků na žáka ovlivnit, je i směr, kterým

Vzdělání je investicí z hlediska individuálního i celospolečenského.

Finanční toky ve školství v roce 2006.

Finanční náročnost vzdělávacího procesu je charakterizována objemem finančních prostředků na jednoho žáka.

⁵ Finanční prostředky na platy a náhrady platů, popřípadě mzdy a náhrady mezd, na odměny za pracovní pohotovost, odměny za práci vykonávanou na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a odstupné, na náklady na zvláštním způsobem stanovené odvozy do sociálních a zdravotních fondů a ostatní náklady vyplývající z pracovněprávních vztahů, na nezbytné zvýšení nákladů spojených s výukou dětí zdravotně postižených, na výdaje na učební pomůcky a dále na výdaje na učebnice a školní potřeby, pokud se žákům poskytují bezplatně, a rovněž výdaje na další vzdělávání pedagogických pracovníků a služby, které souvisejí s rozvojem škol a kvalitou vzdělávání.

Faktory ovlivňující výši finančních prostředků na žáka či studenta.

se ubírá vzdělávací politika daného regionu. Některé regiony preferují posílení vzdělávání na základních školách na úkor vzdělávání středního, jinde je tomu naopak. Totéž se týká jednotlivých oborů středních škol, například vztahu středních odborných učilišť a středních odborných škol. Dále je třeba vzít v úvahu podíl žáků či studentů v denní formě vzdělávání a v ostatních formách vzdělávání. V širším kontextu vše souvisí i s ekonomickou situací regionu, mírou nezaměstnanosti a požadavky trhu práce.

Výše výdajů na jednoho žáka (studenta) závisí na výši republikového normativu na žáka.

Matematicky jsou výdaje na jedno dítě/žáka/studenta podílem celkových výdajů na vzdělávání a počtu dětí/žáků/studentů. Je však třeba vzít v úvahu i další důležité aspekty, například vliv velikosti škol, poměr mezi počtem žáků (studentů) a počtem pedagogů, velikost tříd a provozní náročnost školy. Počty dětí/žáků, zejména v mateřských, základních a částečně i středních školách, jsou dány především velikostí populace odpovídajícího věku. Na středoškolské úrovni a úrovních vyšších však hraje významnou roli i oborová a institucionální nabídka v regionu, do hodnoty ukazatele se zde tedy promítá i různá finanční náročnost jednotlivých studijních oborů. Nezanedbatelným faktorem ovlivňujícím jednotkové výdaje na žáka je i podíl žáků v denním vzdělávání a v ostatních formách vzdělávání.

Hodnoty ukazatele v celostátním měřítku.

Výše výdajů na jedno dítě/žáka/studenta je díky normativní metodě financování velmi závislá na výši republikového normativu na žáka, který je stanoven pro danou věkovou kategorii, a výši krajského normativu. U jednotlivých škol však mohou vzhledem k oborové a institucionální skladbě nastat poměrně velké rozdíly ve výši výdajů na žáka, které škola z rozpočtu obdrží. Ukazatel porovnává celkovou výši běžných výdajů vynaložených z rozpočtu kapitoly 700-Obce a DSO; KÚ (včetně transferů z kapitoly 333-MŠMT) na mateřské, základní, střední školy (včetně VOŠ) a školy zřízené pro děti/žáky/studenty se speciálními vzdělávacími potřebami s přepočtenými počty dětí/žáků/studentů.

V celostátním průměru bylo na jedno dítě **v mateřské škole** v roce 2006 vynaloženo 37 163 Kč z rozpočtů obcí, DSO a krajských úřadů (včetně transferů z rozpočtové kapitoly 333-MŠMT). Finanční náročnost **žáka základní školy** se pohybovala na úrovni 42 190 Kč. Finanční náročnost žáka/studenta střední školy (včetně vyšších odborných škol a konzervatoří) dosahovala v průměru 51 279 Kč, přičemž ze středních škol je nejdražší výuka v oborech odpovídajících středních odborných učilišt (v republikovém průměru stojí výuka jednoho žáka 59 845 Kč), v oborech středních odborných škol (včetně vyšších odborných škol a konzervatoří⁶) je průměrně vydáno 49 345 Kč, ze středních škol jsou nejméně finančně nároční žáci vzdělávající se v gymnaziálních oborech, jejichž výuka stojí 43 580 Kč na žáka. Nejvíce prostředků z rozpočtů obcí, DSO a krajských úřadů (včetně transferů z rozpočtové kapitoly 333-MŠMT) odčerpávají děti/žáci škol určených pro děti/žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, u nichž jednotkové údaje dosahují 98 110 Kč.

Hodnoty ukazatele v regionálních souvislostech.

V regionálních souvislostech se budeme zabývat pouze jednotkovými výdaji na žáka respektive studenta na sekundární a terciární úrovni vzdělávání.

Jednotkové výdaje na žáka střední školy (včetně vyšší odborné školy a konzervatoře).

Průměrné výdaje na jednoho žáka střední školy (včetně vyšší odborné školy a konzervatoře) vykazovaly v jednotlivých krajích značné diference, odrážely tak rozmanitost středního a vyššího odborného školství. Na různou výši výdajů na žáka v jednotlivých regionech má vliv rozdílná finanční náročnost jednotlivých oborů a jejich nerovnoměrné mezikrajové rozložení. Jednotkové výdaje byly nejnižší ve Zlínském kraji (43 709 Kč), naopak nejvyšší v Jihočeském kraji (64 307 Kč). Hodnota jednotkových výdajů na žáka střední školy přesáhla úroveň 60 tisíc Kč ve čtyřech krajích: v Jihočeském kraji (64 307 Kč), Ústeckém kraji (62 625 Kč), Vysočině (60 627 Kč) a v Pardubickém kraji (60 326 Kč). Pod hranici 50 tisíc Kč se pohybuje pět krajů: Olomoucký (49 477 Kč), Praha (47 587 Kč), Jihomoravský (47 558 Kč), Moravskoslezský (44 643 Kč) a Zlínský (43 709 Kč). Údaje za odborné školství v Karlovarském kraji byly nevhodné, proto nejsou uvedeny.

Jednotkové výdaje na středoškoláka v oboru gymnázia.

Výdaje na žáka v gymnaziálním oboru se pohybovaly od 39 803 Kč ve Středočeském kraji do 50 596 Kč v kraji Vysočina. V republikovém porovnání jsou finančně nejnáročnější žáci v oborech gymnázií v již zmíněném kraji Vysočina, v Karlovarské kraji (48 770 Kč), v Jihočeském kraji (46 693 Kč), v Praze (44 755 Kč) a Královéhradeckém kraji (45 231 Kč). S nejnižšími náklady jsou naopak vzdělávání

6 Vzdělávání v konzervatořích je podstatně dražší než vzdělávání ve středních školách. Oddělení konzervatoří od středních škol bude v oblasti ekonomických dat díky změnám v rozpočtové skladbě možné od roku 2007.

gymnazisté ve Středočeském kraji (39 803 Kč), v Jihomoravském kraji (40 912 Kč) a Olomouckém kraji (41 521 Kč).

Jednotkové výdaje na žáka (studenta) v oborech středních odborných a vyšších odborných škol včetně konzervatoří z rozpočtů obcí, DSO a krajských úřadů (včetně transferů z kapitoly 333-MŠMT) se v roce 2006 pohybovaly v průměru na hodnotě 49 345 Kč. Tento údaj je pouze orientační, neboť údaje za Karlovarský kraj nebyly zcela věrohodné a s největší pravděpodobností došlo k chybnému zaúčtování výdajů na nesprávné paragrafy rozpočtové skladby. Porovnáním krajů, u kterých lze hodnoty jednotkových výdajů považovat za věrohodné, jsou nejvyšší hodnoty ve Zlínském kraji (57 005 Kč), v kraji Vysočina (55 613 Kč), v Jihočeském kraji (52 026 Kč) a v Plzeňském kraji (50 162 Kč). Ústecký a Královéhradecký kraj s jednotkovými výdaji 39 310 Kč, resp. 44 877 Kč naopak leží na druhé straně pomyslné škály.

Výdaje na žáka v oborech středních odborných učilišť se pohybovaly v rozmezí od 45 561 Kč ve Zlínském kraji do 79 488 Kč v Pardubickém kraji. Údaje za Karlovarský kraj byly opět nevěrohodné, proto nejsou uvedeny. Kromě již zmíněného Pardubického kraje překročily jednotkové výdaje na žáka v oboru odpovídajícím střednímu odbornému učilišti hranici 70 tisíc Kč ještě v Jihočeském kraji (77 181 Kč) a v Ústeckém kraji (76 064 Kč). Nejméně vydaly na žáka v oborech středních odborných učilišť v průměru kraje Zlínský (45 561 Kč) a Moravskoslezský (49 182 Kč).

Průměrné výdaje na dítě/žáka **školy pro děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami** v roce 2006 z rozpočtu obcí, DSO a krajských úřadů činily 98 110 Kč.

Země OECD vydávají v roce 2004 v průměru na jednoho studenta od primárního (odpovídající našemu 1. stupni základní školy) do terciárního (odpovídající našim vysokým školám a vyšším odborným školám) vzdělávání 7 471 US \$⁷. Přičemž 5 055 US \$ činí výdaje na žáka v primárním vzdělávání, 6 936 US \$ na žáka na sekundární vzdělávací úrovni (odpovídá vzdělávání na 2. stupni základních škol a středním školám) a 14 598 US \$ na studenta v terciárním vzdělávání. V průměru země OECD vydají na studenta na terciární úrovni dvakrát více finančních prostředků než na žáka v primární vzdělávací úrovni.

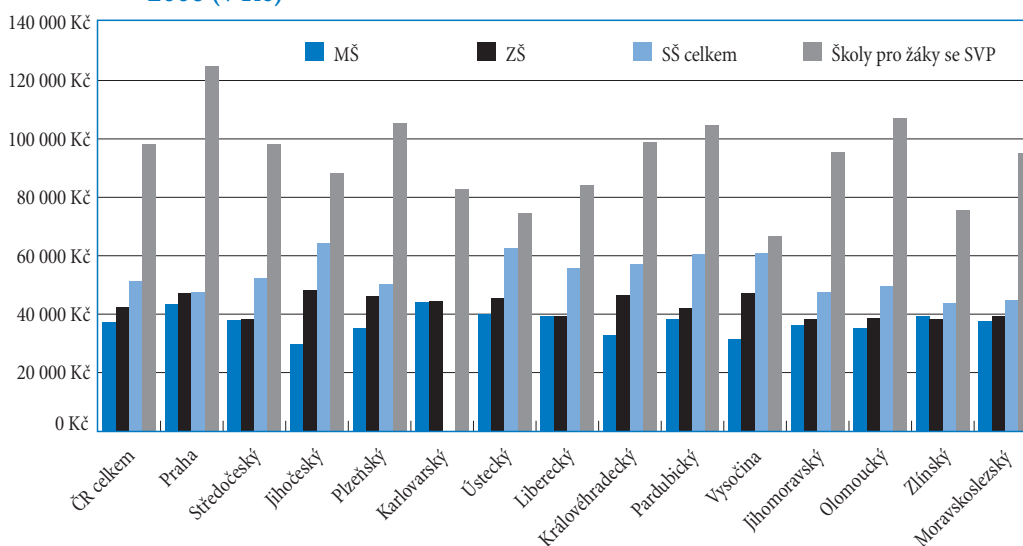
Výdaje na žáka (studenta) v oborech odpovídajících střední odborné a vyšší odborné škole včetně konzervatoří.

Jednotkové výdaje na žáka v oborech odpovídajících střednímu odbornému učilišti.

Žáci ve školách pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Průměrné výdaje na jedno dítě/žáka/studenta v zemích OECD v roce 2004.

G5: Jednotkové výdaje na dítě/žáka/studenta (výdaje z rozpočtu kapitoly 700-Obce a DSO; Krajské úřady včetně transferů z kapitoly 333-MŠMT), 2006 (v Kč)

⁷ Jedná se o US \$ přepočtený na paritu kupní síly – tedy 1 \$ znamená objem zboží, který bylo možné si v roce 2004 koupit v USA za 1 \$.

PŘÍSTUP KE VZDĚLÁVÁNÍ, ÚČAST NA NĚM A PRŮCHOD VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVOU

Pojem **účasti na vzdělávání** informuje o tom, jakou měrou se populace podílí na vzdělávání v jednotlivých vzdělávacích úrovních, a udává, jak se bude v budoucnu měnit kvalita lidských zdrojů v ekonomice.

ÚČAST NA VZDĚLÁVÁNÍ

Praktickým vyjádřením účasti na vzdělávání a zobrazením reálného stavu jsou míry účasti na vzdělávání, které popisují, jak se populace v jednotlivých vzdělávacích úrovních podílí na vzdělávání, a do značné míry predikují budoucí změny kvality lidských zdrojů a dopad těchto změn v ekonomice.

Míry účasti na vzdělávání.

Tabulka 2: Zařazení žáků jednotlivých vzdělávacích programů do kategorií vzdělávacích úrovní – pro výpočet míry účasti

vzdělávací úroveň	počty dětí, žáků, studentů	populace ve věku
mateřské školy	mateřských škol včetně škol pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami	3–5 let
základní školy	základních škol včetně škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, základních škol praktických, základních škol speciálních, ročníků gymnázií a konzervatoří, ve kterých žáci plní povinnou školní docházku (včetně škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami)	6–14 let
střední školy	denní formy vzdělávání oborů SOŠ a SOU (střední vzdělávání, střední vzdělávání s výučním listem, střední vzdělávání s maturitní zkouškou, zkrácené formy studia těchto druhů vzdělávání, nástavbové studium), oborů gymnázií (bez ročníků, ve kterých žáci plní povinnou školní docházku) včetně škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami	15–18 let
konzervatoře	konzervatoří (bez žáků v ročnících 8letých konzervatoří plnicích povinnou školní docházku) v denní formě vzdělávání	15–20 let
vyšší odborné školy	vyšších odborných škol v denní formě vzdělávání	19–21 let

Zařazení žáků jednotlivých vzdělávacích programů do kategorií vzdělávacích úrovní – pro výpočet míry účasti.

V jedné z předešlých publikací jsme se zabývali negativními faktory souvisejícími se vzděláváním, především překážkami v přístupu ke vzdělávání, problémy v prostupnosti vzdělávacích cest a předčasnými odchody ze vzdělávání. Těmito otázkami se soustavně zabývá odborná veřejnost a jejich řešení je jednou z priorit v současném školství.

Nejen na celostátní, ale i na mezinárodní úrovni je možné stále sledovat zřejmý trend posilování účasti na vzdělávání všech stupňů. Účast na vzdělávání je nutné posilovat již na středoškolské úrovni, neboť kvalifikovaní jedinci mají na trhu práce mnohem lepší pozici a středoškolské vzdělávání jednoznačně poskytuje kvalitnější kvalifikaci. Lidé bez dostatečné kvalifikace (tzn. pouze se základním vzděláním nebo bez vzdělání) velmi obtížně hledají práci a většinou rozšiřují armádu nezaměstnaných.

Míry účasti na vzdělávání patří mezi sledované mezinárodní ukazatele.

Je také nutno vzít v úvahu rozložení žáků do jednotlivých typů oborů středních škol. Středoškolské obory ukončené maturitní zkouškou jsou a zřejmě i v budoucnu budou výrazně preferovány, neboť jejich absolventi mají nejen lepší uplatnění na trhu práce, ale i otevřenou cestu ke vzdělávání terciárnímu. Největší zájem je v současné době zejména obory středních odborných škol s maturitní zkouškou, ale stranou zájmu nezůstávají ani obory všeobecného vzdělávacího proudu, tedy obory gymnázií a lyceí.

Míry účasti na vzdělávání patří mezi klíčové parametry, z nichž je nutno vycházet při nastavení kapacit jednotlivých úrovní vzdělávacího systému, a do značné míry určují i ekonomickou náročnost vzdělávacího systému.

V následujícím textu se zaměříme na **podíly jednotlivých věkových kohort odpovídajících stupňům vzdělávání na celkové populaci na celostátní úrovni a následně i v regionálním členění**. Je třeba vzít v úvahu, že indikátor popisuje nároky, které jsou v daném kraji kladeny na zabezpečení vzdělávání. Popisuje účasti na jednotlivých vzdělávacích úrovních v procentech, a tím umožňuje přímé srovnání účastí, avšak nevypovídá o charakteru a kvalitě vzdělávání. V rozlišení podle vzdělávacích úrovní (a podle odpovídajících věkových skupin) ukazatel popisuje míru účasti v poměrně podrobném pohledu, čímž umožňuje popsání míry účasti v nejvyšších, terciárních formách vzdělávání.

Stejně jako v předchozí kapitole se budeme věnovat především středním a vyšším odborným školám.

Míra účasti na předškolním vzdělávání je u nás stále velmi vysoká (104,7 %). Míra účasti na předškolním vzdělávání překračuje 100 % především proto, že děti s odkladem povinné docházky i po dovršení věku šesti let zůstávají v mateřské škole (míra odkladů povinné školní docházky se v současné době pohybuje na úrovni 23 %) a mateřské školy navštěvují v některých případech i děti mladší než 3 roky.

Účast na základním vzdělávání převyšující 100 % (102,9 %) ponechává pro další působení vnějších vlivů pouze malý prostor. Na tomto stupni vzdělávání se plní povinná školní docházka, a z tohoto důvodu procesem základního vzdělávání prochází prakticky každý. Míra účasti vyšší než 100 % odpovídající věkové populace je způsobena především odklady povinné školní docházky, opakováním ročníků, ale také konstrukcí ukazatele, do kterého byli zahrnuti i žáci škol pro žáky se SVP, kteří mnohdy zůstávají ve škole díky svému postižení déle než devět let.

Na středoškolské úrovni vzdělávání je již situace pestřejší a poskytuje více prostoru pro možné zásahy a změny. Při hodnocení středoškolské úrovně jako celku je míra účasti také velmi vysoká – **pohybuje se na úrovni 95,1 %** i když se proti minulým letům mírně snížila, což není příliš pozitivní trend. Tato relativně vysoká hodnota částečně souvisí také s konstrukcí ukazatele – do celkového počtu jsou zahrnuti i žáci nástavbového studia a zkrácených forem vzdělávání. Míry účasti na středoškolském vzdělávání mohou ovlivnit následující 3 faktory.

Primárním požadavkem je **zajištění co nejvyšších účastí na středním vzdělávání** s tím, že minimum jedinců opouští vzdělávací systém bez dostatečné kvalifikace potřebné pro trh práce. Toho lze dosáhnout především dostatečnou nabídkou vhodných vzdělávacích programů i pro jedince, kteří ve vzdělávacím systému v minulosti neuspěli, a podporou poradenského systému, zvláště jeho preventivního působení vůči předčasným odchodům ze škol. Při volbě vzdělávací nabídky je nutné brát v úvahu i uplatnění absolventů na trhu práce v daném regionu a konzultovat vzdělávací nabídku s úřady práce.

Dalším faktorem ovlivňujícím účast na středním vzdělávání je **stále silící zájem o střední vzdělávání s maturitní zkouškou na úkor středního vzdělávání a středního vzdělávání s výučním listem**, i když pro část mladé populace bude vždy nematuritní větev středního vzdělávání (vzdělávání s výučním listem) optimální volbou. Spojnicí obou proudů je studium nástavbové⁸ – jeho podporou lze korigovat případné nepříznivé charakteristiky dělení středoškolských studií do „maturitní“ a „nematuritní“ větve. Ti, kteří ukončí střední vzdělávání pouze s výučním listem, nemají umožněn přímý přístup do programů terciárního vzdělávání, a tedy ani nemohou dále rozvíjet a prohlubovat svou kvalifikaci na vyšší než středoškolské úrovni. Smutnou realitou je, že úspěšnost žáků v dokončování nástavbového studia je dosti nízká.

Všeobecně vzdělávací směr (gymnázia a lycea⁹) je zcela primárně určen pro přípravu žáků k následnému studiu na terciární úrovni, zejména na vysokých školách. **Odborný „maturitní“ proud** (obory

Hodnoty ukazatele na celostátní úrovni.

Míra účasti na předškolním vzdělávání.

Účast na základním vzdělávání.

Míra účasti na středoškolském vzdělávání je u nás tradičně velmi vysoká.

Střední vzdělávání s maturitní zkouškou, střední vzdělávání a střední vzdělávání s výučním listem.

Všeobecně vzdělávací směr a odborný „maturitní“ proud.

8 Nástavbové programy jsou sice v České republice podle tradice řazeny do středního (tedy vyššího sekundárního) vzdělávání, avšak na mezinárodní úrovni jsou již vnímány jako další úroveň – postsekundární neterciární (ISCED 4A).

9 Obory lyceí jsou ovšem zahrnuty pod daty škol vyučujících obory středních odborných škol, vzhledem k tomu, že se jedná o obory KKO, které mají na 5. místě oboru písmeno „M“.

středních odborných škol a středních odborných učilišť) na druhou stranu poskytuje svým absolventům výrazný odborný profil. V poslední době roste podíl absolventů těchto oborů vstupujících na vyšší odbornou i vysokou školu. Oba proudy mají své výhody i nevýhody.

Terciární vzdělávání jako celek obvykle nepatří do kompetencí krajů, neboť **veřejné vysoké školy** mají v drtivé většině nadregionální charakter. Cesty, jak ovlivňovat vzdělávání mladé populace na těchto školách krajskými autoritami, jsou proto spíše nepřímé a mají převážně charakter spolupráce.

Zejména v posledních letech dochází k výraznému nárůstu **soukromých vysokých škol**, které rozšiřují nabídku terciárního vzdělávání. Tyto školy mají naopak často výrazně regionální charakter. Základním cílem je zde opět posilování účasti na této úrovni vzdělávání, důležitým aspektem však je i diverzifikace nabídky terciárních vzdělávacích programů tak, aby lépe vyhovovala potřebám a možnostem cílové populace.

Vyšší odborné školy, které představují další větev terciárního vzdělávání, se za jedenáct let své existence dostatečně dostaly do povědomí veřejnosti. Na významu získaly VOŠ také tím, že do terciární sféry dnes spadá i studium k získání kvalifikace pro učitelky mateřských škol a zdravotní sestry. Nezanedbatelnou výhodou vyšších odborných škol je **silná vazba na region, neboť nabízejí potenciál lidí vzdělaných na terciární úrovni, který je, nebo alespoň může být, úzce spjat s ekonomikou kraje.**

Účast odpovídající věkové populaci 19–21letých **na vyšším odborném vzdělávání** se v celorepublikovém měřítku pohybuje na úrovni 5,6 %. Hodnoty ukazatele v jednotlivých regionech však vykazují značné rozdíly (rozptyl 1,9 %–12,3 %) hlavně z důvodu rozdílné hustoty sítě a kapacit vyšších odborných škol.

Při posuzování míry účasti na vzdělávání **z regionálního pohledu** se opět zaměříme na **střední školy a terciární sféru vzdělávání.**

Účast na **středoškolském vzdělávání** je v naší republice relativně vysoká nejen v celostátním průměru, ale i ve většině regionů. Vezmeme-li navíc v úvahu konstrukci ukazatele a poměrně velké množství žáků v programech tříletých a kratších, pak je 95,1 % účasti na středním vzdělávání hodnota opravdu vysoká. Ve srovnání s rokem 2005 se však podíl středoškoláků na populaci 15–19 letých snížil o jeden procentní bod.

Zvýšený zájem o získání kvalifikace souvisí s vyšším uplatněním na trhu práce. Nejvyšší míra účasti na středoškolském vzdělávání je tradičně v Praze (124,5 %). Praha je však pro středoškolské vzdělávání spádovou oblastí především pro okrajové okresy Středočeského kraje, který má naopak míru účasti nejmenší z celé České republiky (74,8 %). Pokud ukazatel vypočteme dohromady pro Prahu a Středočeský kraj, je míra účasti 100,5 %. V této hodnotě je lépe vyjádřeno, že některé střední školy sídlící v Praze mají působnost i nad rámec Prahy a Středočeského kraje. Nad 100 % jsou kromě Prahy ještě Jihomoravský (100,2 %) a Zlínský kraj (100,4 %).

Míra účasti je tradičně vyšší **v oborech středního odborného vzdělávání s maturitní zkouškou**, o které je vyšší zájem, než o obory středního vzdělávání a středního vzdělávání s výučním listem. „Maturitní“ obory dosahují míry účasti 70,6 % v celorepublikovém průměru, zatímco u „nematuritních“ oborů je to 25,3 %. Nejvyšší míra účasti na středním vzdělávání s maturitní zkouškou je pak v Praze, kde dosahuje 105,5 %. (I na tomto místě připomínáme, že se jedná o spádovou oblast především pro Středočeský kraj, který má naopak míru účasti nejmenší z celé České republiky – 74,8 %.) Hodnoty přes 70 % dále dosáhly Jihomoravský kraj (76,2 %), Zlínský kraj (75,9 %), Jihočeský kraj (72,1 %) a Královéhradecký kraj (70,7 %). V „nematuritních“ oborech dosahuje míra účasti v celostátním měřítku 25,3 %. Nejvyšší je v Ústeckém a Libereckém kraji (28,8 %). Nejnižší pak ve Středočeském kraji (20,6 %) a Praze (22,3 %), kde je ovšem vysoká míra účasti na středním vzdělávání zakončeném maturitní zkouškou, dále na Vysočině (24,5 %) a ve Zlínském kraji (24,6 %).

Míra účasti na **vzdělávání na konzervatořích** z regionálního pohledu je značně ovlivněna nerovnoměrným rozložením těchto škol v České republice. V šesti krajích se konzervatoře vůbec nevyskytují. Z ostatních krajů má nejvyšší míru účasti Praha (kde sídlí sedm škol), a to 1,6 %. Ukazatel nevypovídá o tom, jaká je účast věkové populace daného kraje na vzdělávání na konzervatořích, ale spíše o jejich rozmístění vzhledem k nadregionálnímu charakteru těchto škol.

Terciární vzdělávání jako celek přesahuje kompetence krajů.

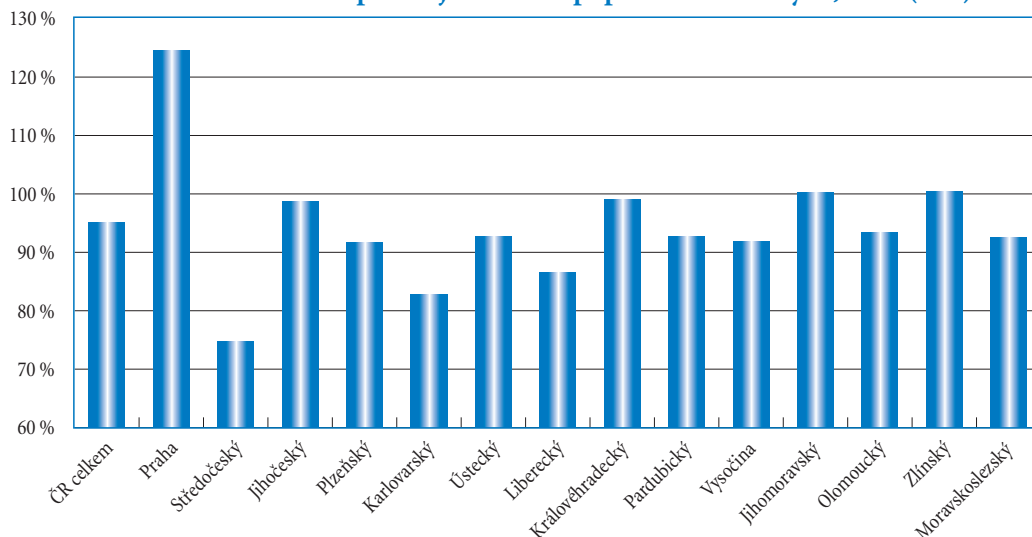
Vyšší odborné vzdělávání.

Míra účasti na vzdělávání z regionálního pohledu.

Míra účasti na středoškolském vzdělávání z regionálního pohledu.

Konzervatoře mají vesměs nadregionální charakter.

G6: Podíl žáků SŠ na odpovídající věkové populaci 15–18letých, 2006 (v %)

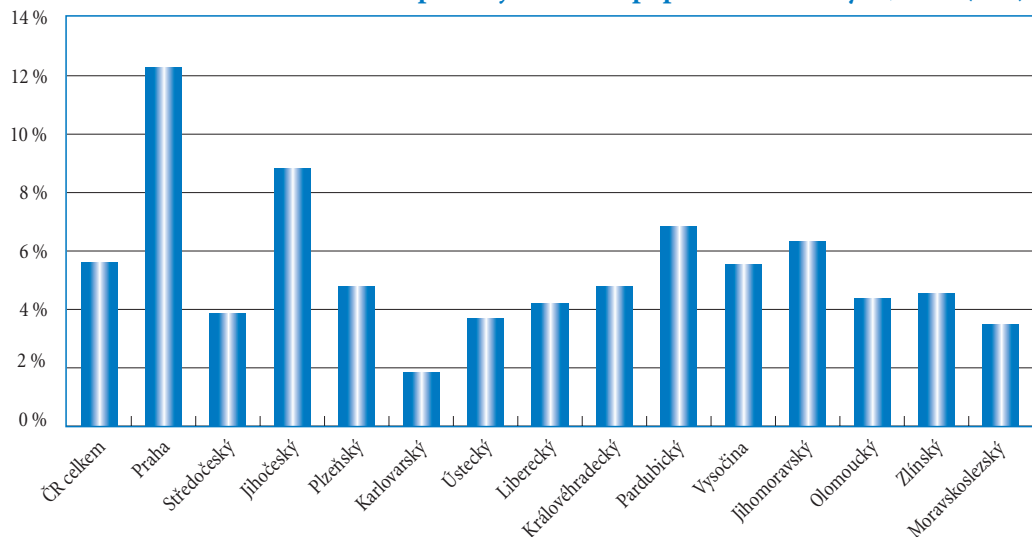
Vyšší odborné vzdělávání.

V oblasti vyššího odborného školství závisí míra účasti na vzdělávání v jednotlivých krajích na celkovém počtu studentů, kteří v daném kraji vyšší odborné školy navštěvují, a nikoliv na tom, ze kterého kraje pocházejí. Proto nejvyšší míry účasti vykazují kraje, v nichž studuje nejvíce studentů. (Ukazatel tedy nevyovídá o tom, jaká je účast věkové populace daného kraje na vyšším odborném vzdělávání, ale spíše o síti vyšších odborných škol.) Nejvyšší míru účasti opět vykazuje Praha (13,6 %), následuje Jihočeský kraj (8,9 %), Vysočina (8,5 %), Pardubický kraj (7,0 %) a Jihomoravský kraj (6,8 %).

Zmínka z oblasti mezinárodního srovnání.

V mnoha zemích není vzdělávání na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání jednotné. **Programy na vyšší sekundární úrovni** (odpovídající našemu středoškolskému vzdělávání) **se dělí do tří kategorií** závisících na orientaci programu a na specifikách zaměstnání, pro které absolventi získávají kvalifikaci pro pracovní trh (všeobecné, odborné a předodborné). To, zda se jedná o program **všeobecného** nebo **odborného vzdělávání**, ještě neurčuje, zda student může pokračovat ve studiu na terciární vzdělávací úrovni. V některých zemích jsou odborně zaměřené studijní programy konstruovány tak, že umožňují absolventům pokračování v terciárním vzdělávání, v některých zemích tomu tak není. **Všechny země OECD nabízejí uchazečům o studium jak vzdělávání ve všeobecných, tak odborných nebo předodborných programech vyššího sekundárního vzdělávání.**

G7: Podíl studentů VOŠ na odpovídající věkové populaci 19–21letých, 2006 (v %)

Ve 14 zemích OECD v roce 2004 většina studentů ve vyšším sekundárním vzdělávání navštěvovala programy odborného vzdělávání.

Účast v terciárním vzdělávání mezi roky 1995 a 2004 vzrostla v zemích OECD v průměru o 50 %. V polovině zemí se jednalo o nárůst okolo 30 %, v Řecku, Maďarsku, na Islandu a v Polsku se jednalo o zdvojnásobení celkového počtu studentů. V České republice došlo ve sledovaném období k obdobnému nárůstu o 97 %.

PŘÍSTUP KE STŘEDNÍMU, VYŠŠÍMU ODBORNÉMU A VYSOKOŠKOLSKÉMU VZDĚLÁVÁNÍ

Po absolvování základního vzdělávání se většina odpovídající věkové populace dále vzdělává na středních školách a konzervatořích kromě těch, kteří již po absolvování základní školy ihned vstupují na trh práce.

Volba konkrétního **středoškolského programu** závisí především na osobních prioritách uchazečů, může však být ovlivněna i možnostmi vstupních kapacit případně dopravní dostupností. Proto může dojít k tomu, že na regionální i celostátní úrovni bude existovat „naddimenzovaná“ síť, v níž bude převažovat například vzdělávání pouze v oborech gymnázií, oborech středního odborného vzdělávání s maturitní zkouškou či v oborech odborného vzdělávání v „nematuritním“ proudu. Při snaze tuto síť zachovat ve stávajícím rozsahu bez ohledu na vývoj priorit absolventů základních škol může pak dojít k tomu, že vstupní kapacity jednoho proudu budou omezovány ve prospěch proudu druhého. Jednou z priorit uchazečů o vzdělávání na střední škole je ovšem také možnost jejich uplatnění v praxi, a toto hledisko často převažuje nad požadavkem konkrétní odbornosti.

V rámci středního vzdělávání s maturitní zkouškou, ze kterého lze následně pokračovat ve vzdělávání na terciární úrovni, se uchazeči rozhodují mezi všeobecně vzdělávacími programy (na gymnáziích a lyceích) a odbornými programy (především obory středních odborných škol, v menší míře obory středních odborných učilišť včetně nástavbového studia), případně vzděláváním na konzervatořích. Rozdělení populace nově vstupující do odborného vzdělávání podle oborů KKO, na které se hlásí, se řídí na jedné straně institucionálními charakteristikami systému, záměry krajských samospráv, a na druhé straně zájmem žáků. Nabídky vzdělání by měly odrážet potřeby ekonomiky, resp. požadavky trhu práce v daném regionu. Ačkoliv jsou lycea zahrnována převážně do všeobecného vzdělávacího programu, jsou vykazována v rámci oborů středních odborných škol.

Středoškolské vzdělání lze dále dělit podle typu oboru střední školy.

PODÍLY NOVĚ PŘIJATÝCH NA JEDNOTLIVÉ TYPY OBORŮ ŠKOL NA ODPOVÍDAJÍCÍ VĚKOVÉ POPULACI

Vstup na střední školu je důležitým mezníkem v životě mnohých žáků, ať se jedná o střední vzdělávání s maturitní zkouškou, středního vzdělávání nebo středního vzdělávání s výučním listem, nebo – z jiného pohledu – o všeobecné nebo odborné střední vzdělávání. Na tomto místě nelze opomenout, že studovat mohou žáci po absolvování základní školy také na konzervatořích.

Při konstrukci ukazatele použitého pro výpočet podílů v následujícím textu byl zvolen **první ze dvou možných úhlů pohledu – podíl počtu nově přijatých na odpovídající věkové populaci** (15letí pro střední školy a konzervatoře, 18letí pro nástavbové studium a 19letí pro vyšší odborné školy).¹⁰

Podíly nově přijatých na jednotlivé typy oborů středních škol v celostátním měřítku.

¹⁰ *Nově přijatí na střední školy a konzervatoře – „maturitní“ obory zahrnují nově přijaté na čtyřleté obory gymnázií, šestileté konzervatoře, obory středních odborných škol a středních odborných učilišť s maturitní zkouškou (bez zkrácených forem studia), ročníky víceletých gymnázií a osmiletých konzervatořích odpovídající 1. ročníku střední školy (5. ročníky osmiletých dělek vzdělávání, 3. ročníky šestiletého vzdělávání) včetně odpovídajícího vzdělávání na školách pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a konzervatořích. Všichni nově přijímaní jsou uváděni pouze za denní formu vzdělávání.*

Nově přijatí na střední školy – „nematuritní“ obory zahrnují nově přijaté do oborů středního vzdělávání s výučním listem a středního vzdělávání včetně odpovídajícího vzdělávání na školách pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Všichni nově přijímaní jsou uváděni pouze za denní formu vzdělávání.

Druhým pohledem (je popsán v Krajské ročence školství) je **podíl počtu nově přijatých na celkovém počtu absolventů předchozí vzdělávací úrovně**.

Na střední školy a konzervatoře nastupuje vzhledem k populaci patnáctiletých (stejně jako v roce 2005) téměř každý. Celkový podíl nově nastoupivších se zvýšil a změnila se i struktura nově přijímaných.

Specifickými středními školami jsou školy s obory gymnázií s víceletým vzděláváním a konzervatoře. Na úrovni 1. ročníku střední školy na nich studuje v celorepublikovém měřítku celkem 8,8 % patnáctiletých, na šestiletých konzervatořích 0,4 % patnáctiletých.

Při srovnání podílů nově přijímaných **podle druhu vzdělávání** je patrné, že největší zájem je o obory středních odborných škol s maturitní zkouškou – 43,8 % patnáctiletých, následují obory středních odborných učilišť s výučním listem – 35,3 % v porovnání s populací patnáctiletých, a pak obory čtyřletých gymnázií – 12,3 % (vezmeme-li však obory gymnázií jako celek, tedy včetně víceletých vzdělávání, potom celkový počet nově vstupujících na „středoškolskou“ úroveň gymnázií činí 21,1 % v porovnání s populací patnáctiletých). Nově přijatí na obory středních odborných učilišť ukončené maturitní zkouškou činí 8,3 % vzhledem k populaci patnáctiletých a nově přijímaní do oborů středních odborných škol do oborů středního vzdělávání tvoří pouze 0,7 %.

Do denní formy **nástavbového studia** po absolvování středního vzdělávání s výučním listem nastupuje 8,4 % žáků vzhledem k populaci osmnáctiletých. V celorepublikovém měřítku nastupuje do denní formy vzdělávání **vyšších odborných škol** 6,9 % studentů vzhledem k populaci devatenáctiletých. Tento ukazatel však vykazuje velké regionální rozdíly. Meziročně se tento ukazatel snížil o 0,5 procentního bodu.

Na základě uvedených podílů a porovnání s rokem 2005 lze usoudit na celkovou stabilizaci nabídky maturitních oborů (poptávku v tomto případě neuvažujeme, neboť předpokládáme, že poptávka po maturitních oborech je obecně dlouhodobě vyšší než jejich nabídka) a mírným vzrůstem podílu populace patnáctiletých vzdělávajících se na víceletých gymnáziích.

V jednotlivých krajích jsou v **počtech nově přijímaných na střední školy vzhledem k populaci patnáctiletých** na první pohled zřejmě poměrně značné rozdíly. Zcela atypická je opět situace v Praze a ve Středočeském kraji vzhledem k tomu, že Praha je spádovým vzdělávacím centrem i pro příhraniční okresy Středočeského kraje.

V jednotlivých krajích se liší značnou měrou zejména **podíly žáků víceletých gymnázií v ročnících odpovídajících 1. ročníku středních škol ve vztahu k populaci patnáctiletých**. Odchylka od celorepublikového průměru 8,8 % je v kladné škále nejvyšší u Prahy (hodnota 17,9 %), ve které se opět uplatňuje funkce spádového centra, a následuje Jihomoravský kraj s hodnotou 10,3 %. Naopak v záporné škále nalezneme nejnižší hodnoty u Karlovarského kraje (5,8 %), Zlínského kraje (6,2 %) a Ústeckého kraje (6,3 %). Je zajímavé, že i když Praha dosahuje vysoce nadprůměrných hodnot, Středočeský kraj v celkovém pořadí krajů není na jednom z posledních míst. V případě oborů víceletých gymnázií nehraje tedy roli pouze spádovost, ale vzhledem k tomu, že na oborech víceletých gymnázií žáci plní povinnou školní docházku a v převážné většině nejsou ubytováni v domovech mládeže či internátech, především dopravní dostupnost škol.

Počet nově přijatých žáků do oborů čtyřletých gymnázií vzhledem k populaci patnáctiletých vykazuje také významné mezikrajové rozdíly. Hodnoty ukazatele se pohybují od 7,7 % v Plzeňském kraji až do 20,0 % v Praze. Tento ukazatel charakterizuje podíly nově přijímaných do všeobecného směru vzdělávání a závisí jednak na síti gymnázií v kraji, jednak do jisté míry i na charakteru regionu a možnostech absolventů pokračovat ve studiu na vysoké škole. Rozložení krajů kolem celorepublikového průměru je vcelku rovnoměrné.

Pod **odborné vzdělávání** spadají **obory středních odborných škol s maturitní zkouškou** a **obory středního vzdělávání s výučním listem**. **Obory středních odborných učilišť s maturitní zkouškou a střední vzdělávání na středních odborných školách** jsou, pokud jde o počet žáků, méně početně zastoupené a v současné době představují spíše doplňkové programy. V centru naší pozornosti budou tedy především maturitní obory středních odborných škol, obory středních odborných učilišť s výučním listem.

Nově přijímaní podle druhu středoškolského vzdělávání z celkového pohledu.

Regionální pohled na počty nově přijímaných na střední školy.

Vzdělávání na víceletých gymnáziích.

Vzdělávání na čtyřletých gymnáziích.

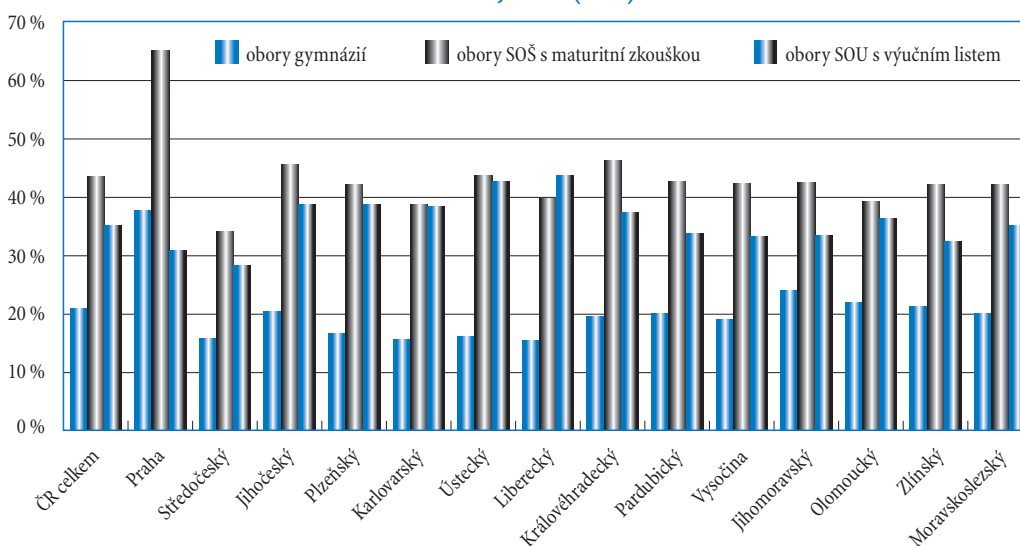
Nejvyšší podíl nově přijímaných vzhledem k populaci patnáctiletých ke **vzdělávání s maturitní zkouškou v oborech středních odborných škol** vykazuje, stejně jako u vzdělávání na gymnáziích, Praha (65,3%), nejnižší opět Středočeský kraj (34,2%), který jako svoji spádovou oblast využívá Prahu. U ostatních krajů dosahuje ukazatel hodnot od 38,9% v Karlovarském kraji až do 46,5% v Královéhradeckém kraji.

Pod celorepublikovou hodnotou v podílech **nově přijímaných do oborů vzdělávání s výučním listem** ve výši 36,3% se pohybuje šest krajů: Středočeský (28,4%), kde je však celkově malá míra nově přijímaných do škol v tomto kraji, Praha (30,9%), Zlínský (32,6%), Vysočina (33,3%), Pardubický (33,9%) a Jihomoravský (33,5%). Potenciální uchazeči ve všech šesti regionech dávají přednost oborům vzdělávání s maturitní zkouškou.

Vzdělávání s maturitní zkouškou v oborech středních odborných škol.

Nově přijímaní do vzdělávání s výučním listem v oborech středních odborných učilišť.

G8: Podíl nově přijatých na příslušné věkové populaci pro hlavní proudy vzdělávání na středních školách, 2006 (v %)

Podíly **nově přijímaných do nástavbového studia** jsou v jednotlivých regionech poměrně vyrovnané. Hodnota ukazatele je tradičně nejvyšší v Praze (10,5%), kde je nejvíce škol nabízejících tento druh vzdělávání. Více než 10% mají ještě kraj Plzeňský a Olomoucký. Nejmenší hodnotu ukazatele vykazuje kraj (Pardubický (4,8%).

Znovu připomínáme, že **podíly nově přijímaných na vyšší odborné školy vzhledem k populaci 19letých** vykazují významné regionální rozdíly. Tyto podíly velmi úzce souvisejí s hustotou sítě vyšších odborných škol a často nevypovídají o studentech pocházejících z regionu, v němž je vyšší odborná škola umístěna, vzhledem k jejich spádovosti.

Absolvování vyššího sekundárního vzdělávání se ve většině zemí OECD stává normou, ale obsah vyššího sekundárního vzdělávání se může lišit v závislosti na typu vzdělávání nebo kvalifikace absolventa na pracovním trhu. Většina programů vyššího sekundárního vzdělávání v zemích OECD je konstruována jako příprava studentů ke studiu na terciární vzdělávací úrovni.

V roce 2004 vstoupilo 53% mladých lidí v zemích OECD do terciárních vzdělávacích programů typu A (programy odpovídající našim vysokoškolským programům. Tento podíl byl vyšší než 60% v Austrálii, Finsku, Maďarsku, na Islandu, Novém Zélandu, v Norsku, Polsku a Švédsku a v přidružené zemi Ruské federaci. Ve Spojených státech je míra vstupu do terciárního vzdělávání vyšší než 63% (pro typ A i B společně).

V ostatních zemích OECD byla míra prvního vstupu do terciárního vzdělávání mnohem nižší. V Rakousku, Belgii, **České republice (38%)**, Německu, Řecku a Švýcarsku se pohybuje okolo 35%, prakticky nejnižší je v Mexiku a Turecku (29% a 26%).

Programy nástavbového studia.

Vyšší odborné vzdělávání.

Přístup k vyšším úrovním vzdělávání v zemích OECD.

Podíl mladých lidí, kteří vstoupili do programů terciárního vzdělávání typu B (programy odpovídající našim vyšším odborným školám), byl obecně nižší. V zemích OECD s dostupnými údaji se tento podíl pohyboval v průměru na úrovni 16 %. Hodnoty se v rámci zemí OECD se pohybovaly od 4 % a méně v Itálii, Mexiku, Norsku, Polsku a na Slovensku a v přidružené zemi Brazílii přes více než 30 % v Belgii a Japonsku a v přidružené zemi Ruské federaci až po více než 45 % v Koreji a na Novém Zélandu. V České republice se jednalo v případě terciárních programů typu B o 10% míru prvního vstupu na tuto vzdělávací úroveň.

UKONČENÍ VZDĚLÁVÁNÍ NA JEDNOTLIVÝCH VZDĚLÁVACÍCH ÚROVNÍCH

Převážná část naší populace pokládá v současné době absolvování **základního vzdělání** pouze za první, nutný a elementární krok na své vzdělávací cestě. Bezprostředně po absolvování základní školy nemá jedinec většinou reálnou šanci uspět na trhu práce, takže se následné **středoškolské vzdělávání** obvykle stává nutností. Proto do této úrovně vzdělávání vstupuje drtivá většina odpovídající mladé populace.

Profily absolventů středních a základních škol se výrazně odlišují. Ze základních škol vycházejí jedinci po absolvování relativně stejného základního studijního plánu, i když jednotlivé vzdělávací programy mohou vykazovat v průběhu studia určité diference, základní znalosti na výstupu jsou srovnatelné. Oproti tomu studijní plány na středních školách jsou velmi diferencované.

Absolventi středních škol se primárně **dělí na maturanty**, tedy absolventy oborů středního vzdělávání s maturitní zkouškou, a **absolventy bez maturity** – absolventy oborů středního vzdělávání a středního vzdělávání s výučním listem. **Absolventi oborů s maturitní zkouškou** mají jednak možnost přímo vstoupit na trh práce, jednak se mohou ucházet o následné studium na terciární vzdělávací úrovni. Pokud chtějí do terciéru vstoupit **absolventi bez maturity**, musejí si nejdříve doplnit střední vzdělání s maturitní zkouškou absolvováním nástavbových studijních programů středních škol.

Podrobnější kritérium dělení absolventů je možné podle druhu **oboru absolvované střední školy**, tedy na absolventy oborů gymnázií (včetně gymnázia pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami), oborů středních odborných škol (včetně středních odborných škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami) a oborů středních odborných učilišť (včetně škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami). Gymnaziální studium je vždy zakončeno maturitní zkouškou. Na školách vyučujících obory středních odborných škol a středních odborných učilišť ukončují vzdělávání maturitou **absolventi vzdělávání s maturitní zkouškou**. **Bez maturitní zkoušky** opouštějí střední školy absolventi středního vzdělávání a středního vzdělávání s výučním listem v délce dvou nebo tří let denní formy vzdělávání.

Samostatnou kategorii tvoří **konzervatoře** (včetně konzervatoře pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami). Studium je zde zakončeno absolutoriem. Ve čtvrtém ročníku šestiletých konzervatoří mají žáci možnost složit maturitní zkoušku.

Kromě výše uvedených maturitních oborů nabízejí střední školy možnost studovat v různých **dvouleťých programech nástavbového studia v denní formě vzdělávání nebo ve vzdělávacím programu zkráceného studia**, které jsou zakončeny buď výučním listem nebo maturitní zkouškou.

Absolventi vyšších odborných škol (VOŠ) zakončují své vzdělávání absolutoriem a mají právo psát si za jménem titul DiS. (touto zkratkou je označován „diplomovaný specialista“).

PODÍLY ABSOLVENTŮ STŘEDNÍCH ŠKOL NA ODPOVÍDAJÍCÍ VĚKOVÉ POPULACI

Mezi všemi absolventy jednotlivých druhů škol se v letošní publikaci opět zaměříme především na středoškoláky a absolventy vyšších odborných škol.¹¹

Absolventi oborů středních škol představují nejpočetnější skupinu absolventů, celkově střední vzdělávání úspěšně ukončí 88,9 % populace (v porovnání s populací všech devatenáctiletých), ale mezi jednotlivými typy oborů středních škol jsou poměrně velké rozdíly. **Obory s maturitní zkouškou úspěšně absolvuje přibližně dvakrát více žáků než obory „nematuritní“.**

Z hlediska uplatnění na trhu práce jsou více oceňováni absolventi oborů středních škol s maturitní zkouškou (navíc jim „maturita“ dává možnost přímo vstoupit do terciárního vzdělávání), takže lze předpokládat, že zájem o obory s „maturitou“ v dalších letech neustále poroste.

Většina mladé populace usiluje o získání středoškolského vzdělání.

Profily absolventů středních škol jsou značně diferencované.

Dělení absolventů středních škol.

Ukončení vzdělávání na konzervatořích.

Programy nástavbového studia.

Ukončení vzdělávání na VOŠ.

Pohled na absolventy v celostátním měřítku.

¹¹ *Odpovídající věkovou populaci rozumíme pro základní školy populaci patnáctiletých, pro střední školy populaci devatenáctiletých, pro nástavbové studium populaci dvacetiletých, pro konzervatoře populaci devatenáctiletých a pro vyšší odborné školy populaci dvaadvacetiletých.*

Počet absolventů vyšších odborných škol činí v ČR 4,7 % vzhledem k populačnímu ročníku dvaadvacetiletých. Meziroční pokles mezi rokem 2006 a 2005 odpovídá 0,4 procentního bodu. Celkový trend je v zhruba v souladu s trendem v počtech nově přijímaných na VOŠ v minulých letech.

Regionální rozdíly.

Při hodnocení podílu absolventů středních škol vzhledem k odpovídající populaci z regionálního pohledu shledáme velmi výrazné rozdíly. Absolventy maturitních a nematuritních oborů je vhodné porovnávat vzájemně, aby neunikly specifické regionální odlišnosti. Obecně platí, že absolventů studia ukončeného maturitní zkouškou (celorepubliková hodnota ukazatele 59,0 % vzhledem k odpovídající populaci) je více než absolventů bez maturity (hodnota ukazatele za celou Českou republiku dosahuje 29,9 % vzhledem k odpovídající populaci).

Praha je specifickým regionem.

Krajně specifickým regionem je Praha. V porovnání s ostatními kraji zde najdeme výrazně vyšší počet gymnázií, konzervatoří a škol s obory středních odborných škol s maturitní zkouškou, zatímco škol s obory středních odborných učilišť se středním vzděláním s výučním listem je výrazně méně. Navíc je nutno zmínit skutečnost, že Praha funguje jako spádové vzdělávací centrum pro Středočeský kraj a velká část žáků středních škol do Prahy dojíždí. Tyto dva aspekty ovlivňují oba dva regiony natolik, že Praha zaujímá první místo (83,7 %) v podílu absolventů maturitních oborů středních škol, zatímco v počtu absolventů nematuritních oborů středních škol v odpovídající věkové populaci je na předposledním místě (24,7 %) mezi kraji. Praha je také jediným regionem v ČR, který vykazuje vyšší celkový počet absolventů středních škol, než je celkový počet obyvatel v odpovídajícím věku (108,4 %). Středočeský kraj je naopak v podílu absolventů maturitních oborů středních škol ve srovnání s populací devatenáctiletých třetí od konce mezi kraji (46,2 %), a protože nemá ani vysoký počet škol s obory středních odborných učilišť, vykazuje nejnižší hodnotu ukazatele i pro absolventy nematuritních oborů středních škol v celé zemi (24,0 %).

Absolventi oborů středních škol s maturitní zkouškou.

Podíly absolventů středních škol s maturitní zkouškou se pohybují nad celostátním průměrem ve výši 59,0 % ve Zlínském kraji (67,1 %), Jihomoravském kraji (64,4 %), Královéhradeckém kraji (62,0 %), Jihočeském kraji (61,3 %) a na Vysočině (59,9 %). Nejmenší podíly vykazují kraje Karlovarský (42,6 %), Liberecký (45,8 %) a již zmiňovaný Středočeský kraj.

Absolventi oborů středního vzdělávání a středního vzdělávání s výučním listem.

Absolventi, kteří získali střední vzdělání nebo střední vzdělání s výučním listem, se nejčastěji vyskytují ve Zlínském kraji (34,1 %), Královéhradeckém kraji (34,1 %) a Libereckém kraji (32,9 %). Jejich nejmenší podíly lze nalézt ve Středočeském kraji (24,0 %), v Praze (24,7 %) a v Pardubickém kraji (24,6 %).

Absolventi středních škol se dělí do pěti podskupin.

Ve většině regionů bývá pravidlem, že nadprůměrný podíl absolventů „maturitních“ oborů na odpovídající věkové populaci vůči celorepublikovým hodnotám je vyvažován podprůměrným podílem absolventů „nematuritních“ oborů středních škol. Výjimku tvoří pouze kraj Zlínský, Jihomoravský a Královéhradecký.

Absolventy středních škol lze rozdělit do pěti podskupin – absolventy gymnázií, oborů SOŠ s maturitní zkouškou, středního vzdělávání v oborech SOŠ, oborů SOU s maturitní zkouškou a oborů SOU s výučním listem.

Absolventi konzervatoří.

Absolventi gymnázií, oborů středních odborných škol s maturitní zkouškou a oborů středních odborných učilišť s výučním listem tvoří nejvýznamnější skupiny, a tak se největší měrou podílejí na výsledné skladbě absolventů středních škol s maturitou i bez maturity. Absolventů středního vzdělávání v oborech středních odborných škol je velmi málo a není třeba detailně analyzovat jejich strukturu v krajském kontextu – jejich podíl na odpovídající populaci je menší než jedno procento. Absolventů středního vzdělávání s maturitní zkouškou na středních odborných učilištích je o něco více a jejich podíl už není tak zanedbatelný (v ČR 5,5 %). Nepatrné množství je i absolventů konzervatoří (0,3 %).

Praha vykazuje vysoký počet absolventů gymnázií.

Specifickým regionem z hlediska absolventů v oborech gymnázií je Praha, kde podíl absolventů gymnázií v odpovídající věkové populaci jako jediný v ČR překročil hranici pětadvaceti procent (28,8 %). Důvody byly uvedeny výše v souvislosti s absolventy maturitních oborů středních škol. Dalšími regiony s výrazným podílem absolventů gymnázií na odpovídající věkové populaci jsou kraj Jihomoravský (19,9 %), Olomoucký (19,6 %) a Jihočeský (18,6 %). Nízké hodnoty ukazatele vykazují kraje Karlovarský (12,6 %), Ústecký (13,6 %) a Liberecký (15,8 %).

Nikoho zřejmě nepřekvapí, že v **podílech absolventů maturitních oborů středních odborných škol** je Praha se svými 48,0 % opět ve vůdčím postavení vzhledem k celorepublikovému průměru. Mezi dalšími **regiony s vysokými podíly** patří kraje Zlínský (38,7 %), Jihočeský (37,1 %) a Královéhradecký (37,9 %). Nejnižších hodnot dosahuje ukazatel v kraji Středočeském (27,4 %), potom následují kraje Karlovarský (27,9 %), Liberecký (30,5 %) a Ústecký (31,8 %).

Pro **podíl absolventů středního vzdělávání na středních odborných školách** na odpovídající věkové populaci platí podobné krajské pořadí jako pro podíl absolventů „nematuritních“ oborů vzdělávání na středních školách. Jejich podíl na populaci je ale menší než 1 %.

Největší podíl na odpovídající věkové populaci mají **absolventi oborů středního vzdělávání s výučním listem středních odborných učilišť** v Královéhradeckém kraji (33,7 %), následují kraje Liberecký (32,6 %) a Zlínský (32,0 %). Naopak nejnižší podíly absolventů učebních oborů SOU jsou v krajích Středočeském (23,8 %), v Praze (23,9 %), kde není tak hustá síť těchto škol, a v Pardubickém kraji (29,3 %).

Pouze krátce se zmíníme o **podílu absolventů středního vzdělávání s maturitou na středních odborných učilištích na odpovídající věkové populaci**. Za celou Českou republiku není podíl ve výši 5,5 % zcela zanedbatelný. V krajském pořadí vykazují nejvyšší podíly moravské regiony – Zlínský (9,5 %), Jihomoravský (7,7 %) a Vysočina (7,4 %). Nejnižší podíly pak najdeme v krajích Karlovarském (1,8 %), Libereckém (2,6 %) a Středočeském (3,8 %).

Podíl absolventů **nástavbového studia** na odpovídající věkové populaci je poměrně vyrovnaný a v celorepublikovém průměru činí 6,2 %. Nejvyšší je opět v Praze (8,5 %) a Jihomoravském kraji (7,7 %), nejméně absolventů má Pardubický kraj (3,7 %) a Karlovarský kraj (4,3 %).

V podílu absolventů vyšších odborných škol na odpovídající věkové populaci v kraji opět vede Praha (9,5 %), neboť je zde vysoký počet škol. I v oblasti vyššího odborného školství hraje Praha roli spádového centra, s odstupem následují kraje Jihočeský (7,1 %), Jihomoravský (6,3 %) a Pardubický (5,5 %) a nejmenší podíl absolventů vyšších odborných škol na odpovídající populaci je v krajích Karlovarském (1,2 %), Moravskoslezském (2,8 %), Libereckém (2,9 %) a Ústeckém (3,1 %).

Naprostá většina studentů v zahraničí, kteří absolvují programy vyššího sekundárního vzdělávání (tedy programy odpovídající našemu středoškolskému vzdělávání), absolvuje programy, které umožňují pokračování ve studiu na vyšší vzdělávací úrovni (tedy absolvují programy ISCED 3A a 3B). Programy umožňující přístup na terciární vzdělávací úroveň 5A (odpovídající našim vysokoškolským programům) jsou upřednostňovány studenty z prakticky všech zemí, s výjimkou Německa a Švýcarska, kde jak muži

Maturitní obory středních odborných škol.

Absolventi středního vzdělávání.

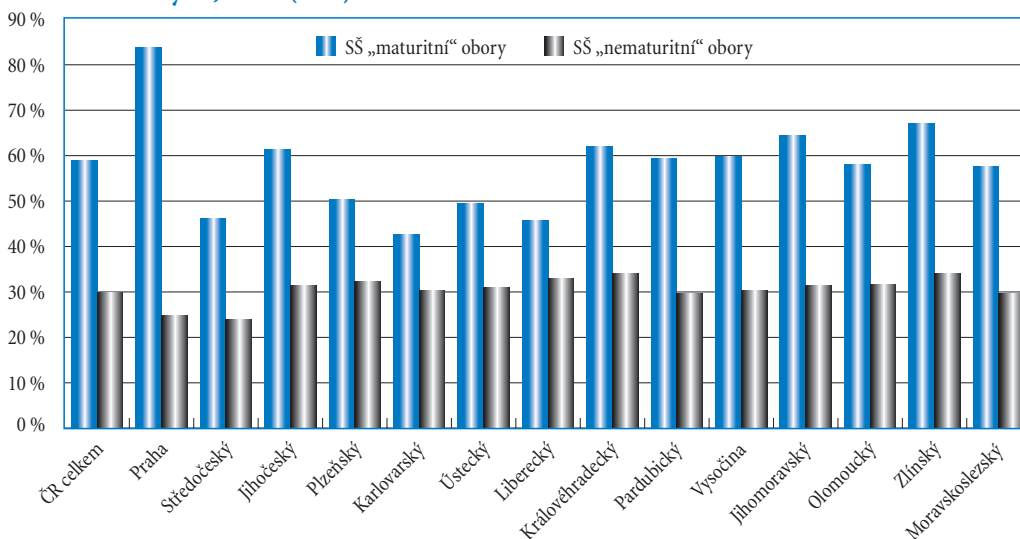
Absolventi oborů středního vzdělávání s výučním listem.

Absolventi nástavbového studia.

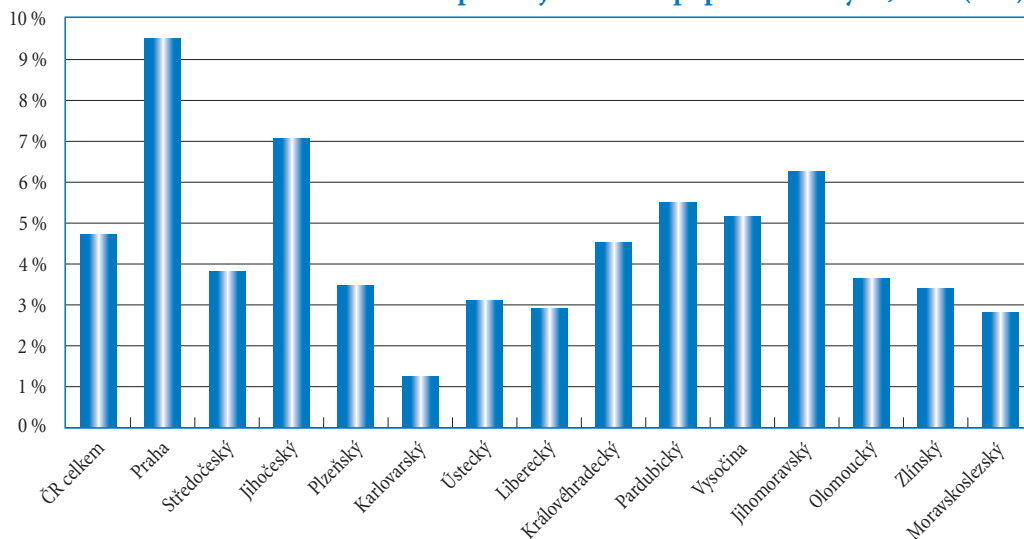
Podíly absolventů vyšších odborných škol.

Krátce z mezinárodního srovnání.

G9: Podíl absolventů SŠ včetně konzervatoří na odpovídající věkové populaci 19letých, 2006 (v %)

G10: Podíl absolventů VOŠ na odpovídající věkové populaci 22letých, 2006 (v %)

tak ženy častěji absolvují programy umožňující vstup do programů terciárního vzdělávání typu 5B (odpovídající studiu na našich vyšších odborných školách).

Míra dokončování vyššího sekundárního vzdělávání typu 3C (dlouhých programů odpovídajících našim programům středního vzdělávání a středního vzdělávání s výučním listem) byla v roce 2004 v zemích OECD v průměru 20 % (v České republice dokonce 31 %).

Zajímavý je však i kontrast mezi podílem studentů absolvujících programy vyššího sekundárního vzdělávání umožňující vstup do terciárního vzdělávání typu 5A a podílem studentů, kteří skutečně do programů terciárního vzdělávání typu 5A vstoupí. V Belgii, Řecku, Irsku, Japonsku a Turecku a v přidružených zemích Brazílii, Chile a Izraeli jsou rozdíly mezi mírou dokončování těchto programů a mírou vstupu jejich absolventů do terciárního vzdělávací úrovně typu 5A poměrně velké (více než 20 procentních bodů). Znamená to, že poměrně velká část absolventů programů vyššího sekundárního vzdělávání umožňujících vstup do terciárního vzdělávání typu 5A na tuto vzdělávací úroveň nevstoupí. Například v Belgii však mají tito absolventi přístup i k terciárnímu vzdělávání typu 5B.

ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ A ORGANIZACE ŠKOL

Závažným a v mnoha regionech i problematickým tématem jsou lidské zdroje zajišťující vzdělávání. Mezi nejdiskutovanější témata v této oblasti patří především odměňování učitelů. (V celé kapitole jsou údaje uváděny včetně škol pro děti/žáky/studenty se speciálními vzdělávacími potřebami.)

Výše učitelských platů představuje jednu ze základních charakteristik pracovních podmínek učitelů. Nízká úroveň platů bývá chápána jako jeden z hlavních kritických faktorů, které způsobují a prohlubují krizi učitelské profese. Mezi negativní důsledky nízké mzdové úrovně patří nízká motivace učitelů, odchod nejschopnějších učitelů, zejména mužů, do jiného sektoru a nízký zájem absolventů pedagogických fakult o učitelská místa. Pozitivní skutečností je, že se v několika posledních letech platová situace učitelů v České republice zlepšuje. I když učitelské platy stále nedosahují předpokládané úrovně 130 % průměrné mzdy, přesto se každoročně zvyšují. Je nepochybné, že dlouhodobě nepříznivý stav v oblasti odměňování učitelů by se nutně negativně promítl do kvality výuky, a v neposlední řadě do úrovně absolventů škol.

Vzhledem ke způsobu odměňování učitelů na základě platových tabulek, je plat učitele ovlivněn především délkou jeho učitelské praxe, dále mohou hrát roli další aspekty spojené převážně s kvalitou jeho práce, rozšířením jeho zodpovědnosti v rámci školy či vykonáváním náročnějších prací. Výše mzdy nad rámec tabulkového platu je pak dána především objemem prostředků, který ředitel v rozpočtu školy pro tyto účely má. Veškeré pravomoci spojené s určovaním odměňování jednotlivých učitelů nad úrovní tarifního platu jsou ovšem vždy v kompetenci ředitele školy.

Jednou z mála systémových charakteristik, které jsou s vyšší průměrného platu učitele v přímé korelaci, je kapacitní náročnost vzdělávacího systému – průměrný počet žáků na jednoho učitele (resp. učitelský úvazek) a s tím související průměrná velikost tříd (vyučovací povinnost je dána nařízením vlády). Je-li totiž stejný počet žáků za stejnou cenu učen méně učiteli, zbývá na odměnu jednoho učitele v průměru více finančních prostředků.

POROVNÁNÍ PLATŮ UČITELŮ NA JEDNOTLIVÝCH TYPECH A DRUŽÍCH ŠKOL S PRŮMĚRNOU MZDOU V REGIONU

Platy učitelů jsou na jednotlivých vzdělávacích úrovních z regionálního pohledu nivelizovány, a proto se odvíjí sledovaný poměr průměrného měsíčního učitelského platu ku průměrné měsíční mzdě zaměstnance de facto pouze od vzdělávací úrovně, na níž učitel působí, a od průměrné mzdy zaměstnance v kraji.

Sledovaný ukazatel bere v úvahu **podíly průměrných měsíčních platů učitelů** přepočtené počty na plný úvazek pedagoga za první až čtvrté čtvrtletí 2006 k **průměrné měsíční mzdě zaměstnanců** (opět se jedná o přepočtené počty) za první až čtvrté čtvrtletí 2006 vyjádřené v procentech. Matematicky se jedná o procentní podíly průměrné výše platového ohodnocení, jehož učitelé dosahují, ve vztahu k zaměstnancům, a to **podle vzdělávací úrovně**. To znamená podíly platů učitelů (včetně vedoucích zaměstnanců) na jednotlivých druhích škol a typech oborů – mateřských (včetně mateřských škol pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami), základních (včetně základních škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami), středních (gymnázií včetně škol s rozšířenou výukou sportovního zaměření, středních škol s obory středních odborných škol, středních škol s obory středních odborných učilišť včetně středisek praktického vyučování, středních škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami), konzervatořích (včetně konzervatoří pro žáky se zdravotním postižením) a vyšších odborných školách v regionu ke mzdám zaměstnanců v kraji.

Na tomto místě je nutné vymezit pojmy: **průměrný měsíční nominální plat učitele a průměrná měsíční nominální mzda zaměstnance**.

Průměrný měsíční nominální plat učitele (v Kč) je vypočten z celkových mzdových prostředků bez ostatních plateb za provedenou práci (hrubé mzdy zahrnují mzdy a platy celkem, tj. peněžitá plnění poskytovaná zaměstnavatelem zaměstnancům v pracovním poměru, kteří jsou v evidenčním počtu, za

Výše učitelských platů je klíčovou charakteristikou.

Odměňování učitelů se odvíjí především od platových tabulek.

Kapacitní náročnost vzdělávacího systému ovlivňuje výši učitelských platů.

Průměrný měsíční nominální plat učitele (v Kč).

práci). Mzdové prostředky zahrnují nárokové složky platu (platový tarif, náhrady platu, ostatní nárokové složky – příplatky za vedení, zvláštní příplatky, odměny za přesčas, ostatní příplatky a nenárokové složky platu – osobní příplatky a odměny).

Průměrná měsíční nominální mzda zaměstnance (v Kč).

Průměrná měsíční nominální mzda zaměstnance (v Kč) zahrnuje všechny pracovní příjmy (základní mzdy a platy, příplatky a doplatky ke mzdě a platu, prémie a odměny, náhrady mezd a platů, odměny za pracovní pohotovost a jiné složky mzdy nebo platu), které byly v daném období zúčtovány zaměstnancům evidenčního počtu podle příslušných platových a mzdových předpisů k výplatě (jde o hrubou mzdu v Kč na přepočteného pracovníka). Tato průměrná hrubá nominální mzda je uvedena za ekonomické subjekty s dvaceti a více zaměstnanci podnikatelské sféry (v odvětví finančního zprostředkování bez ohledu na počet zaměstnanců) a ve všech organizacích nepodnikatelské sféry. Přepočtené počty pracovníků – fyzické osoby přepočtené na plný úvazek.

Průměrné měsíční mzdy zaměstnanců.

Průměrná měsíční mzda zaměstnanců za rok 2006 činila celkem v České republice 20 844 Kč. Z regionálního pohledu **jsou průměrné mzdy zaměstnanců nejvyšší v Praze**, a to velmi výrazně (26 160 Kč oproti republikovému průměru 20 844 Kč). **Relativně vysoké hodnoty mezd nalezneme i ve Středočeském kraji** (20 428 Kč). Hlavní město Praha a částečně i Středočeský kraj tak tvoří výrazně příznivou oblast z hlediska výše zaměstnaneckých mezd. **Nejnižší mzdy mají zaměstnanci naopak v Karlovarském kraji** (17 543 Kč) a **v Olomouckém kraji** (17 639 Kč).

Mzdová diference bezesporu souvisí s obecným ekonomickým zázemím regionu, do něhož patří i takové aspekty, jako jsou vzdělanostní a kvalifikační struktura populace, struktura a charakter pracovních pozic, svázaných mj. s výší investic (i zahraničních), převládající hospodářskou orientací (sekundární, terciární, kvartérní sektor).

Průměrné platy učitelů se liší podle úrovně vzdělávání.

Průměrné platy učitelů ve veřejných vzdělávacích institucích se liší podle úrovně vzdělávání, obecně nejnižší platy mají učitelé v mateřských školách. Na základních školách, středních školách a konzervatořích jsou platy již o poznání vyšší. Nejvyšší platovou úroveň jsme zaznamenali v případě vyšších odborných škol.

Regionální platové difference.

Rovněž v této oblasti se projevují mezikrajové rozdíly, i když v platech učitelů jsou menší než v případě zaměstnanců, protože se odvíjejí od jiných hledisek; zatímco **průměrné mzdy zaměstnanců z velké části odrážejí ekonomické prostředí regionu** (jsou započteny i podnikatelské, tržní subjekty), **platy učitelů ve veřejných vzdělávacích institucích jsou vázány na položky z rozpočtu MŠMT, případně kraje**.

Podíl průměrného platu učitele vzhledem k průměrné mzdě zaměstnance v regionu.

Podíl průměrného platu učitele vzhledem k průměrné mzdě zaměstnance v regionu odráží poměr mezi těmito dvěma položkami, a podává tak informaci především o tom, o kolik se (regionálně vcelku stabilní) učitelé platy odlišují od daleko více „tržních“ mezd zaměstnanců.

Nejnižší hodnoty výše uvedených podílů nalezneme u všech druhů škol v Hlavním městě Praze a Středočeském kraji. V Praze se průměrný plat učitele pohybuje na nižší nebo na srovnatelné úrovni jako platy zaměstnanců – nejvýraznější je tento rozdíl v případě učitelů mateřských škol (včetně MŠ pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami), plat učitele je zde cca o 30 % nižší než plat zaměstnance. Také na vyšších stupních škol však mají učitelé v hlavním městě platy o cca 2 % až 12 % nižší než „průměrní“ zaměstnanci. Jinak je tomu pouze na vyšších odborných školách, kde se průměrný plat učitelů pohybuje 1,5 % nad úrovní platu zaměstnance.

Úroveň učitelských platů v Praze.

Můžeme tedy shrnout, že **příslušný podíl platů v Hlavním městě Praze se pohybuje od 69,8 % v případě mateřských škol (včetně MŠ pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami) a 88,1 % u učitelů základních škol (včetně ZŠ pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami) přes 96,4 % v případě středních škol (včetně SŠ pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami) až po 101,5 % u vyšších odborných škol**. Tato skutečnost odráží, jak již bylo řečeno, zejména významně vyšší průměrnou platovou úroveň zaměstnanců v Praze vzhledem k ostatním krajům České republiky. Obdobná situace nastává i v případě učitelů ve Středních Čechách, kde se učitelé platy pohybuji pod úrovní průměrného platu v regionu v případě mateřských škol (včetně MŠ pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami), v ostatních typech a druzích škol jsou již platy učitelů nad průměrnou mzdou v regionu.

Ve všech regionech kromě Prahy se učitelé platy pohybují nad hladinou zaměstnaneckých mezd.

Ve všech ostatních regionech (s výjimkou Prahy) se platy učitelů základních a vyšších stupňů škol mnohdy velmi výrazně pohybují nad průměrnou mzdovou hladinou zaměstnanců v kraji.

Čím vyšší je vzdělávací stupeň školy, tím vyšší je následně rozdíl mezi průměrným platem učitele a mzdou zaměstnance. Tato skutečnost odpovídá obecnému trendu vyšších platů učitelů na vyšších vzdělávacích stupních škol. Pozitivní rovněž je, že v důsledku změn v platových poměrech se platy učitelů základních škol stále více přibližují platům učitelů na středních školách.

Pod hladinou průměrných regionálních mezd se pohybují pouze **výdělky učitelů v mateřských školách** (od 65,8 % v Praze až po 105,6 % v Karlovarském kraji), a to v průměru na hladině 87,8 % vzhledem ke mzdám zaměstnanců. V případě mateřských škol patří Hlavní město Praha a téměř všechny ostatní kraje (vyjma Karlovarského, Ústeckého, Pardubického, Olomouckého a Zlínského, kde je průměrný plat učitelů v mateřských školách na úrovni průměrného platu v regionu) k regionům, kde je průměrný plat učitele nižší než plat zaměstnance.

Nejvíce převyšují průměrné platy učitelů mzdy zaměstnanců samozřejmě **v těch krajích, kde je průměrná měsíční mzda zaměstnanců nejnižší** (zejména v kraji Karlovarském, Olomouckém, Zlínském a Pardubickém).

Na úrovni **základních škol** je celostátní průměr 111,0 % průměrné mzdy ovlivněn především hodnotou v Praze (88,1 %), v ostatních regionech se průměrné platy učitelů vzhledem k průměrnému platu v regionu pohybují 4 až 21 % nad celorepublikovým průměrem. Nejvyššího podílu dosahují v Karlovarském kraji (132,4 % mzdy v regionu), Olomouckém kraji (130,9 %) a v kraji Zlínském (129,8 %), nejnižšího (kromě Prahy) pak v krajích Středočeském (114,7 %) a Jihomoravském (120,4 %).

Podobná situace jako u škol základních (včetně ZŠ pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami) je i **u škol středních**, kde se opět do celorepublikové hodnoty promítá podíl učitelských platů k průměrnému platu v Praze (96,4 %). Nejvíce převyšují průměrnou mzdu v regionu platy učitelů na středních školách v krajích Karlovarském (142,1 %), Olomouckém (137,9 %) a v kraji Zlínském (135,9 %), nejméně naopak (kromě Prahy) ve Středočeském (119,7 %) a Jihomoravském kraji (124,5 %).

Na konzervatořích (včetně konzervatoří pro žáky se zdravotním postižením) dosahuje celorepublikový průměr 116,5 %. Nejnižší hodnota podílu průměrného platu učitele a průměrné mzdy zaměstnance je v Praze (96,0 %), a naopak v krajích Zlínském (140,0 %), Pardubickém (136,7 %) a Jihočeském (133,9 %). V krajích Středočeském, Karlovarském, Libereckém, Královéhradeckém, na Vysočině a v kraji Olomouckém se konzervatoře ani konzervatoře pro žáky se zdravotním postižením jako druh školy nevyskytují.

Na vyšších odborných školách jsme zaznamenali největší rozdíl mezi průměrným platem učitele a zaměstnance ve Zlínském kraji, kde první převyšuje druhý o cca 52 %, a dále v Olomouckém kraji (o cca 47 %).

Nutno připomenout, že platy učitelů jsou regionálně diferencovány v menší míře než mzdy zaměstnanců, které odrážejí zejména celkovou ekonomickou vyspělost regionu. Učitelské platy ve veřejné sféře se naopak v základu odvíjejí od rozpočtu resortu školství a socioekonomická, kulturní a jiná krajová specifika na ně působí minimálně. Diference mezi platy učitelů v jednotlivých krajích jsou tak způsobovány zejména pevně danými faktory, jako jsou velikost škol a počet žáků, oborová struktura středních škol a vyšších odborných škol, a rovněž existencí normativů.

Jediným krajem, kde jsou platy učitelů ve veřejných vzdělávacích institucích v průměru nižší než mzdy zaměstnanců (s výjimkou VOŠ), je Hlavní město Praha. Nejvýrazněji se tato skutečnost projevuje v případě učitelů mateřských škol včetně MŠ pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami a základních škol včetně ZŠ pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Na nižších vzdělávacích úrovních (MŠ včetně MŠ pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami) platí tento vztah i ve Středočeském kraji. Pražští učitelé se tak na první pohled nacházejí v porovnání s ostatními krajemi v horší finanční situaci. Ta je však způsobena obecně výrazně vyšší mzdovou úrovní zaměstnanců v regionu.

V souladu s výše uvedenými informacemi je pak logické, že učitelské platy nejvíce převyšují mzdy zaměstnanců v krajích, v nichž je obecná mzdová úroveň nejnižší, zejména v Karlovarském kraji, Olomouckém kraji a kraji Zlínském. Mezi kraje s vysokým rozdílem výše zmíněných platů učitelů a zaměstnanců patří i kraje Pardubický, Jihočeský a Ústecký.

Platy učitelů se liší regionálně i podle vzdělávací úrovně.

Aspekty ovlivňující mzdovou diferenciaci.

Praha je jediným krajem, kde jsou platy učitelů ve veřejných vzdělávacích institucích v průměru nižší než mzdy zaměstnanců.

SPECIFICKÁ SITUACE MLADÝCH LIDÍ – PŘECHOD ZE VZDĚLÁVÁNÍ DO ZAMĚSTNÁNÍ

Odchod ze školy a vstup na trh práce představuje jeden z nejvýraznějších zlomů v životě každého člověka.

Ambivalentní postoj zaměstnavatelů k mladým uchazečům o zaměstnání.

Souběh práce a studia umožňuje mladému člověku získat tolik ceněnou praxi již během studia.

Nezaměstnaní mladí lidé mimo vzdělávání.

Přechod mladých lidí ze škol do zaměstnání je ovlivněn regionálním trhem práce.

V závěrečné kapitole se zamyslíme nad významným obdobím v životě drtivé většiny všech mladých lidí ve věku 15–29 let, kterým je **přechod ze vzdělávání do zaměstnání** a s tím související aspekty.

První vstup na trh práce je nejen jedním z nejvýraznějších životních zlomů, ale i radikální **změnou životního stylu**, spojenou s **budováním pracovních návyků a zvyklostí**. Případné negativní zkušenosti mohou navíc na dlouhou dobu poznamenat pracovní kariéru mladých lidí.

Zvláštní pozice mladých lidí na pracovním trhu je do značné míry ovlivněna především mnohdy kontroverzním vztahem mladých pracovníků a jejich zaměstnavatelů. Na jedné straně mnozí zaměstnavatelé neradi přijímají do pracovního poměru mladé lidi pro nedostatek praxe a pracovních zkušeností, respektive pro přečehování vlastních sil a s tím související nereálný odhad toho, co může uchazeč o pracovní místo zaměstnavateli nabídnout. Na straně druhé zaměstnavatelé u mladých lidí oceňují jejich nezatíženost špatnými pracovními návyky, jejich ochotu učit se novým poznatkům i otevřenost novým pracovními postupům, nekonvenční a tvůrčí nápady. Rovněž bývají oceňováni jejich teoretické znalosti a v neposlední řadě i odvaha a ochota riskovat, či pouštět se do zdolávání nelehkých a nestandardních pracovních problémů.

Přechod mladých lidí ze vzdělávání do praxe je komplikovaným procesem z individuálního i celospolečenského hlediska, protože se dotýká širokého věkového rozpětí jedinců s různým vzdělanostním a kvalifikačním profilem žijících v rozdílném ekonomickém prostředí.

Jednou z osvědčených cest, která může výrazně usnadnit **přechod ze vzdělávání do zaměstnání**, je kombinace studia a práce. V současné době pracuje během studia (zejména na vysoké nebo vyšší odborné škole) mnoho mladých lidí, což jim umožňuje získat tolik ceněnou praxi již během studia a současně navázat důležité sociální a pracovní kontakty. Ty jim umožní lepší orientaci na trhu práce i pracovní uplatnění. **Získání pracovních zkušeností zejména v oboru, který mladý člověk studuje, je jedním z předpokladů úspěšného dlouhodobého uplatnění na trhu práce.**

Při posuzování situace mladých lidí podle toho, zda studují či jsou mimo oblast vzdělávání, zda jsou zaměstnaní, nezaměstnaní či mají jinou pozici, naše pozornost se v prvé řadě soustředí na **podíl nezaměstnaných mladých lidí, kteří jsou mimo vzdělávání** (nejsou ani zaměstnaní, ani nestudují). **Velikost podílu této skupiny v podstatě odráží míru nezaměstnanosti mladých lidí do 30 let.** Lze předpokládat, že u části z nich **jde pouze o jev dočasné povahy** a mnozí dříve či později zaměstnání naleznou, avšak nelze přejít skutečnost, že existuje i skupina mladých lidí, kterým se dlouhodobě nedaří najít stabilní zaměstnání. Jednou z hlavních příčin jejich neúspěchu může být **nedostatečný nebo nevhodný vzdělanostně kvalifikační profil**, tzn. že pro jejich úroveň a obor vzdělání není na daném trhu práce uplatnění. U těchto osob pak může být trvalého zařazení do pracovního procesu dosaženo pouze prohloubením, rozšířením, popř. změnou jejich původní kvalifikace, tzn. návratem do vzdělávání. Na významu tak získávají různé **rekvalifikační kurzy**, všechny formy **dalšího vzdělávání a nově i zkrácené formy středního vzdělávání s výučním listem a středního vzdělávání s maturitní zkouškou (určené pro absolventy maturitních oborů středních škol).**

STRUKTURA MLADÝCH LIDÍ PODLE TOHO, ZDA JSOU VE VZDĚLÁVÁNÍ, PRACUJÍ, JSOU NEZAMĚSTNANÍ NEBO MIMO PRACOVNÍ TRH I VZDĚLÁVÁNÍ

Je nutné sledovat podíly mladých lidí (zvlášť mužů a žen) v jednotlivých věkových kategoriích (25–29 let a dále 15–19, 20–24 let), kteří jsou zaměstnaní, nezaměstnaní, studují, popř. jsou mimo pracovní trh i vzdělávání, neboť **tyto aspekty odrážejí jejich vzdělávací a pracovní status ve věku typickém pro opouštění počátečního vzdělávání a přechod do světa práce.** Někteří lidé v daných věkových skupinách ještě studují, jiní již působí na trhu práce, a to více či méně úspěšně – jsou zaměstnaní či nezaměstnaní. **Naší snahou je především popsat „hladkost“ přechodu mladých lidí ze škol do zaměstnání v souvislosti s regionálním trhem práce.**

Za zaměstnané považujeme všechny jedince starší 15 let, kteří patří mezi „placené zaměstnané“ nebo „sebezaměstnané“. Není rozhodující, zda jejich pracovní aktivita má trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter, a zda vykonávají jedno či více zaměstnání. Mezi zaměstnané patří rovněž příslušníci armády (vojáci z povolání). Dále vymezíme pojmy **placení zaměstnaní sebezaměstnaní. Placení zaměstnaní jsou** všichni s formální vazbou k zaměstnání (pracovní poměr, dohoda o provedení práce, dohoda o pracovní činnosti, další smluvní vztahy mimo oblast pracovního práva). **Sebezaměstnaní** jsou všichni zaměstnavatelé, pracovníci na vlastní účet (podnikatelé bez zaměstnanců), všichni členové produkčních družstev a pomáhající rodinní příslušníci.

Nezaměstnanými nazýváme všechny muže a ženy starší 15 let, kteří ve sledovaném období souběžně splňovali tři uvedené podmínky:

- **byli bez práce**, tzn. nebyli ani v placeném zaměstnání ani sebezaměstnaní
- **hledali aktivně práci** registrací u úřadu práce nebo u soukromé zprostředkovatelny práce, patří sem rovněž hledání přímo v podnicích, využívání inzerce, podnikání kroků pro založení vlastní firmy, podání žádosti o pracovní povolení a licence nebo hledání zaměstnání jiným způsobem
- **byli připraveni k nástupu do práce**, tj. byli během referenčního období k dispozici okamžitě nebo nejpозději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo sebezaměstnaní.

Za zaměstnané ve vzdělávání považujeme studující denního, respektive prezenčního vzdělávání, kteří zároveň patří i do kategorie „zaměstnaní“ (zároveň studují a jsou zaměstnaní). K **nezaměstnaným mimo vzdělávání** se řadí nezaměstnaní, nestudující.

Ve vzdělávání a mimo pracovní sílu jsou studující denního, respektive prezenčního vzdělávání, kteří nepatří do kategorie „zaměstnaní“ (tzn. „pouze“ studují).

Zaměstnanými mimo vzdělávání nazýváme zaměstnané, nestudující, **nezaměstnanými ve vzdělávání** pak nezaměstnané účastníky rekvalifikačních kurzů.

Poslední z velkého množství použitých pojmů definuje lidi **mimo pracovní sílu i vzdělávání**. Ti jsou ekonomicky neaktivní a nestudují. Patří sem ženy na mateřské dovolené, ženy v domácnosti, občané s průkazem ZTP, ZTP/P, osoby dlouhodobě nemocné, starobní důchodci¹².

Pro naše účely jsme rozdělili populaci ve věku 15–29 let do dvou **základních kategorií: ti, kteří jsou ve vzdělávání, a ti, kteří jsou mimo vzdělávání**.

V České republice se nadpoloviční většina mladých lidí ve věku 15–29 let nachází v kategorii „mimo vzdělávání“ (57,3 %), přičemž nejčastěji jsou „zaměstnaní“ (43,2 %). Již **menší podíl tvoří ti, kteří jsou „ve vzdělávání“**, tzn. studují (42,7 %).¹³ U žen je dále významná i kategorie „mimo pracovní sílu i vzdělávání“ (91,4 %), neboť do této kategorie spadá období mateřské a rodičovské dovolené, kterou nastupují v absolutní většině ženy a přerušují tak svou pracovní (případně studijní) kariéru.

Největší podíl mladých lidí, kteří jsou „ve vzdělávání“, se vyskytuje v nejmladší sledované věkové skupině 15–19 let, kde se 91,0 % mladých lidí z této věkové kategorie nějakým způsobem vzdělává. Takto vysoký podíl je pochopitelný, neboť jde o ty, kteří dokončili základní vzdělávání a ve většině pokračují ve vzdělávání na střední škole. Spolu s rostoucím věkem však podíl studujících rapidně klesá: ve věkové skupině 20–24 let již studuje (opět máme na mysli pouze studenty denního studia) pouze 40,0 % lidí a ve věku 25–29 let je „ve vzdělávání“ již jen necelých 7,7 % mladých lidí. Ze studujících se stávají zaměstnaní, případně nezaměstnaní.

V porovnání s rokem 2005 došlo ve všech věkových kategoriích k nárůstu studujících. V nejmladší věkové skupině (15–19 let) podíl studujících vzrostl o 3,2 procentního bodu, ve věkové skupině 20–24 let o 3,4 procentního bodu a v nejstarší věkové skupině 25–29 let o 0,6 procentního bodu. Ačkoliv nejde o výrazné změny, je zde patrný pozitivní trend zvyšování podílu studujících v mladé populaci.

12 Určitá část populace zůstává trvale mimo pracovní trh i vzdělávání – jedná se o osoby, které buď pracovat nechťejí, tzv. „na okraji společnosti“ („dobrovolní“ bezdomovci, drogově závislí, ...), nebo nemohou z důvodu nemoci, trvalého či dočasného zdravotního postižení (osoby umístěné v ústavech sociální péče, invalidní občané aj.), popř. obojí. Tito lidé tvoří ve většině společností okolo 4 %.

13 Jde o studenty denního, respektive prezenčního vzdělávání a studia.

Klasifikace jedinců starších patnácti let podle pozice z hlediska zaměstnání.

Nezaměstnaní.

Zaměstnaní ve vzdělávání.

Lidé ve vzdělávání a mimo pracovní sílu.

Zaměstnaní mimo vzdělávání.

Lidé mimo pracovní sílu i mimo vzdělávání.

Situace z celorepublikového pohledu.

S rostoucím věkem přibývá pracujících při studiu.

Meziroční srovnání.

Při podrobnějším pohledu na skupinu **mladých lidí ve vzdělávání lze jednoznačně říci, že zastoupení zaměstnaných a nezaměstnaných je u studující populace ve věku 15–29 let takřka zanedbatelné**: Pokud vezmeme za základ našich výpočtů všechny osoby ve vzdělávání, pak pouze 5,4 % z nich je zaměstnaných a 0,5 % nezaměstnaných. Zbývajících 94,1 % mladých lidí jsou **ekonomicky neaktivní**, tzn. „pouze“ studují. Nepříliš pozitivní je velmi nízká hodnota podílu studujících, kteří jsou zaměstnaní. Je však nutné si uvědomit, že do sledované kategorie patří pouze žáci denního studia, kteří mají zároveň trvalý zaměstnanecký poměr, a takových zřejmě není mnoho. Je třeba poznamenat, že v naší analýze již nejsou zachyceny údaje za vzdělávání při zaměstnání, které by jistě ukázaly, že podíl lidí, kteří jsou zaměstnaní a přitom studují, je daleko vyšší. Naopak jsou zde zahrnuti i žáci na středních školách, kde se souběh zaměstnání a studia objevuje zřídka. Asi nikoho nepřekvapí, že ve starších věkových kategoriích je poměr zaměstnaných studujících vyšší. V nejmladší věkové skupině 15–19 let pracuje při studiu pouze 0,7 % mladých lidí a 99,1 % je neaktivních. Ve věkové kategorii **20–24 let studuje a zároveň pracuje 7,3 % populace** a 91,8 % je neaktivních, ale **ve věkové kategorii 25–29 let již je zaměstnaných 39,6 % studujících** a pouze 58,3 % je neaktivních.

V rámci kategorie „ve vzdělávání“ existuje dále položka „nezaměstnaní“. Jedná se o zvláštní případ, kdy má dotyčný status studujícího-nezaměstnaného, a v podstatě jde o období, v němž mladý člověk podstupuje nějaký druh **rekvalifikace**. Jak je uvedeno v předchozím odstavci, podíly osob v této kategorii jsou ve všech věkových skupinách velmi malé, což ukazuje na mizivý význam rekvalifikací v současné době – v celkovém kontextu trhu práce existuje jen velmi malý podíl těch, kteří nějaký druh rekvalifikace podstoupili. Tento údaj je alarmující zejména z hlediska zapojování do pracovních struktur, kdy jde o zcela opomíjený proces.

Do skupiny „**nezaměstnaní mimo vzdělávání**“ (tzn. „běžní“ nezaměstnaní) spadá 5,4 % osob ve věku 15–29 let, což je relativně nejvyšší podíl ve věkové kategorii 20–24 let (7,9 %), který koresponduje s přechodem absolventů škol na trh práce.

*Chování ukazatele
z genderového pohledu.*

Pokud se nyní podíváme **na rozdíly v postavení mužů a žen**, lze říci, že se od sebe příliš neliší, pokud jde o zastoupení mezi studujícími a mezi těmi, kteří jsou „mimo vzdělávání“. Zcela odlišná situace však panuje v kategorii „mimo pracovní trh a vzdělávání“, kde rozdíly mezi pohlavími jsou výrazné. Kategorie „**mimo pracovní sílu i vzdělávání**“ představuje **nejvýraznější diferenační faktor** v pracovním a vzdělávacím statutu **mužů a žen**. Podíl žen, které patří do této kategorie, je výrazně vyšší než mužů. Hlavní příčinou je zde odchod žen na mateřskou a následnou rodičovskou dovolenou. Podíly žen v této kategorii s věkem významně rostou a kulminují zejména v nejstarší věkové kategorii: zatímco ve věku 15–19 let je „mimo pracovní sílu i vzdělávání“ pouze 1,8 % žen a tento podíl je srovnatelný s muži (1,1 %) ve stejné věkové skupině, v kategorii 20–24 let je to již 10,6 % žen (mužů 2,0 %) a ve věku 25–29 let jde o cca třetinu všech žen (30,4 %), u mužů jde o 2,9 %. Z meziročního srovnání (s rokem 2005) vyplynulo, že zejména v mladších věkových skupinách došlo ke snížení podílu žen v této kategorii. V roce 2005 bylo „mimo vzdělávání i mimo pracovní sílu“ ve věkové skupině 15–19 let 6,1 % žen, tedy o 4,3 procentního bodu více, ve věkové skupině 20–24 let 14,6 %, tedy o 4 procentní body více. V nejstarší věkové skupině 25–29 let není v meziročním srovnání podstatný rozdíl, v roce 2005 bylo v této kategorii 30,7 % žen.

U kategorie „nezaměstnaní mimo vzdělávání“, tedy tradičních nezaměstnaných, na první pohled zaujmou **genderové rozdíly**. Na jedné straně ve všech sledovaných kategoriích se rozdíl mezi muži a ženami pohybuje v rozmezí 0,1 až 1,2 procentního bodu, na straně druhé je patrné, že zatímco **v mladších věkových kategoriích je nezaměstnanost vyšší u mužů, v nejstarší věkové kategorii je vyrovnaná, kdy o 0,1 procentního bodu je vyšší u žen**. V nejmladší věkové skupině 15–19 let podíl této podskupiny činí u mužů 3,7 % a u žen 2,5 %. Ve věku 20–24 let nezaměstnanost obou pohlaví vzrostla, avšak genderové rozdíly se snížily na 0,8 procentního bodu. Podíl nezaměstnaných mužů zde činí 8,4 %, žen 7,5 %. V nejstarší věkové kategorii (25–29 let) nezaměstnanost u mužů klesá na 5,0 % a u žen na 5,1 %. Je však nutné říci, že **rozdíly mezi mladými muži a ženami nejsou nijak výrazné**. Není překvapující, že nejvyšší nezaměstnanost je u mladých lidí ve věku 20–24 let, tedy přeneseně u absolventů škol, i když u žen se přenáší i do starší věkové skupiny. Se zvyšujícím se věkem a delším působením na trhu práce se nezaměstnanost opět snižuje. Pokles nezaměstnanosti je výraznější u mužů.

Situace v jednotlivých krajích se z hlediska sledované problematiky značně liší. **Mladí lidé ve věku 15–29 let v kategorii „ve vzdělávání“ mají nejvyšší zastoupení v Praze** (47,9 % oproti celostátnímu průměru 42,7 %). Jejich vysoký podíl najdeme dále v **kraji Královéhradeckém** (45,8 %), Jihomoravském (44,5 %) a Zlínském kraji (44,4 %). Ve srovnání s předchozím rokem si polepšila zejména Praha, a to o 4,7 procentního bodu. Také Královéhradecký kraj si polepšil, a to takřka o 2 procentní body. Nejméně mladých lidí ve vzdělávání je v Ústeckém kraji (36,0 %) a Karlovarském kraji (37,1 %). Zároveň je nutné upozornit, že ačkoliv je v těchto krajích nejméně mladých ve vzdělávání, ve srovnání s předchozím rokem se zde situace také zlepšila. V roce 2005 bylo v Ústeckém kraji ve vzdělávání pouze 33,4 % mladých lidí, tedy o 2,6 procentního bodu méně, v Karlovarském kraji dokonce 32,1 %, tedy o 5 procentních bodů méně než v roce 2006.

Pokud se zaměříme na nejmladší **věkovou kategorii 15–19 let**, pak nejvíce takto mladých lidí studuje v Praze (96,2 %), Královéhradeckém (96,0 %), Jihomoravském kraji (93,2 %) a v kraji Vysočina (93,0 %). Nejméně jich studuje v Ústeckém (83,8 %) a Karlovarském kraji (84,0 %).

Nejvíce **studujících mladých lidí ve věku 20–24 let** nalezneme v Praze – 56,5 %. S odstupem následuje Jihomoravský kraj s 42,2 %, Zlínský kraj (42,0 %) a Jihočeský kraj (41,9 %). Přes 40 % příslušné populace studuje ještě v Královéhradeckém a Středočeském kraji. Nejmenší podíl studujících z této věkové kategorie najdeme opět v krajích Karlovarském (27,3 %) a Ústeckém (27,4 %).

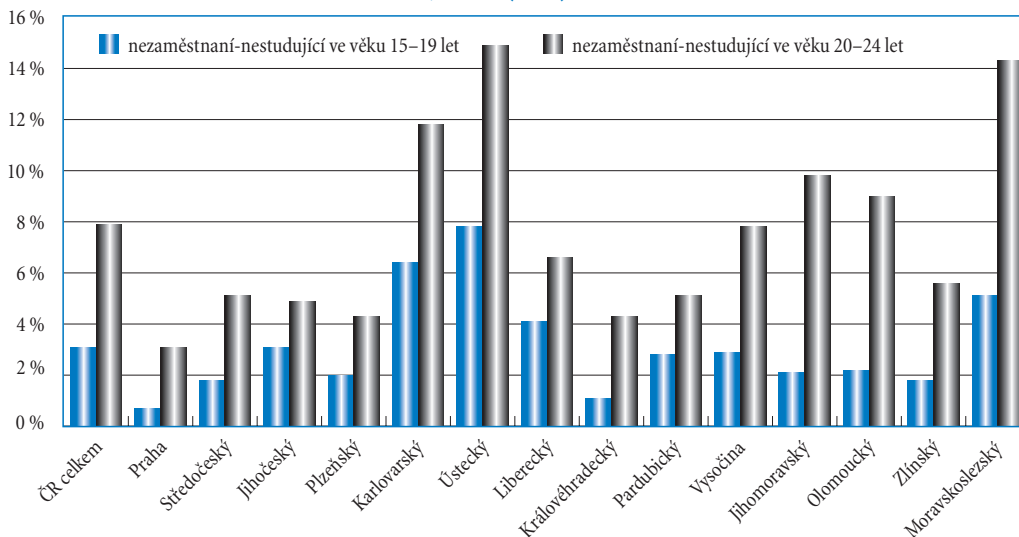
Ve věkové skupině 25–29 let studuje nejvíce mladých lidí opět v Praze, a to 13,1 %, přičemž celostátní průměr činí 7,7 %. Následuje Jihomoravský kraj s 10,0 %. Nejnižší podíl pak evidujeme v Olomouckém (3,7 %), Karlovarském (4,8 %) a Ústeckém kraji (5,0 %).

Uvedené trendy v podstatě kopírují údaje týkající se účasti na jednotlivých stupních vzdělání. **Čím vyšší je zastoupení osob s nejvyšším (terciárním) vzděláním v daném kraji, tím vyšší je i zastoupení kategorie studujících. Současně jde také o kraje, které hrají roli center vysokoškolského vzdělávání** (Praha, Brno, Hradec Králové, atd.). Mezi kraje s nejnižším zastoupením mladé studující populace patří jednoznačně Ústecký a Karlovarský kraj. V těchto krajích je podíl studujících výrazně nižší než v ostatních regionech. Zároveň je však pozitivní, že ve všech sledovaných kategoriích i v krajích s nízkým zastoupením studujících jejich podíl dlouhodobě narůstá.

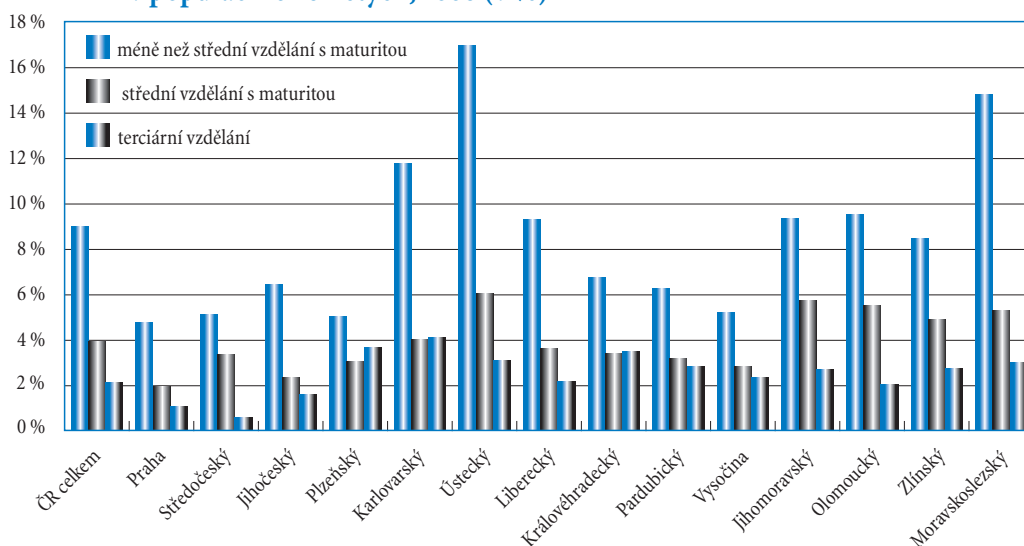
Již v úvodu kapitoly bylo uvedeno, že **podíl zaměstnaných je u studující populace velmi nízký**. Drtivou většinu studujících (zhruba 94 %) tvoří mladí lidé, kteří „studují na plný úvazek“ – při studiu je zaměstnáno jen velmi malé množství mladých lidí (5,4 % z celkového počtu studujících). Tuto průměrnou hodnotu přesahuje nejvíce Praha (o 3 procentní body), Jihočeský kraj (o 0,7 procentního bodu)

Podíl zaměstnaných je u studující populace zanedbatelný.

G11: Podíl těch, kteří nestudují a jsou nezaměstnaní v populaci ve věku 15–19 a 20–24 let, 2006 (v %)

G12: Míra nezaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání v populaci 25–64letých, 2006 (v %)

a kraj Vysočina (o 0,6 procentního bodu). Rovněž **zastoupení osob účastnících se rekvalifikací** („nezaměstnaní ve vzdělávání“) je ve všech regionech takřka zanedbatelné. Nejvíce těchto studujících najdeme v Libereckém a Karlovarském kraji, kde jde shodně o 0,9 % ze všech studujících. Tato skutečnost je však velmi nepříznivá, neboť rekvalifikace tvoří jeden z účinných nástrojů úspěšného (znovu) začleňování nezaměstnaných osob na trh práce. Zejména je znepokojující, že jde o dlouhodobý trend, který nevykazuje žádné pozitivní změny.

Významnou roli z hlediska krajských rozdílů hraje podíl nezaměstnaných, který v podstatě odráží míru nezaměstnanosti mladých lidí do 30 let, popř. míru nezaměstnanosti absolventů škol. Procento nezaměstnaných mezi mladými lidmi tak představuje důležitou charakteristiku vypovídající o sociálněekonomické situaci daného regionu. Podíl nezaměstnaných ve věku 15–29 let je nejvyšší v Ústeckém (10,9 %), Moravskoslezském (8,9 %) a Karlovarském kraji (8,7 %). Celorepublikový průměr přitom činí 5,4 %. Naopak nejmenší zastoupení nezaměstnaných mladých lidí nalezneme, v souladu s nízkými mírami nezaměstnanosti, v Praze (2,0 %) a ve Středočeském kraji (3,2 %).

Pro srovnání uvádíme v následujícím grafu celkové míry nezaměstnanosti v jednotlivých krajích.

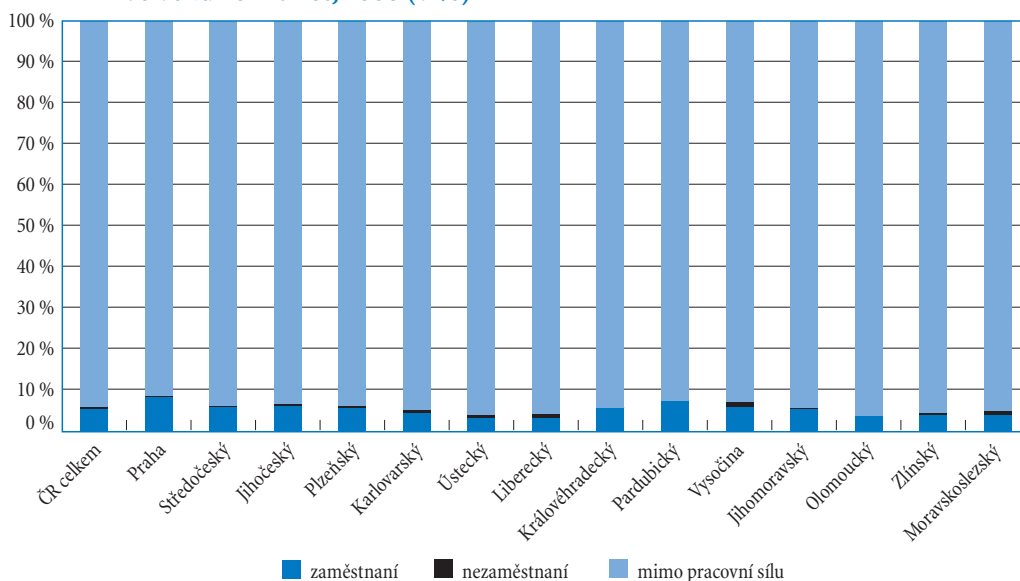
Již jsme uvedli, že kategorie „**mimo pracovní sílu i vzdělávání**“ zahrnuje kromě jiného¹⁴ i dobu rodičovské, zpravidla mateřské dovolené. V této oblasti se však **chování žen v jednotlivých krajích liší**. Doba strávená na mateřské, respektive rodičovské dovolené je v jednotlivých krajích různá. Při pohledu na ženskou populaci pouze ve věku 15–29 let je zjevné, že doba, kterou ženy stráví na mateřské dovolené, souvisí s „načasováním“ narození prvního dítěte. Pokud ženy odloží narození prvního dítěte na pozdější dobu, tzn. 30 let a později, v našich údajích se nevyskytují. Pokud se jim první dítě narodilo před 30 rokem života, pak naplňují kategorii „mimo pracovní sílu i vzdělávání“. Je zajímavé, jak odlišně se chovají ženy v jednotlivých krajích. **Krajem s největším zastoupením žen v kategorii „mimo pracovní sílu i vzdělávání“ je Ústecký kraj** (23,0 % oproti celostátnímu průměru 15,6 %). Jde o kraj s vysokou nezaměstnaností a zároveň s nízkým podílem studujících mladých lidí. S odstupem následují kraje Karlovarský, Moravskoslezský, Liberecký a Olomoucký, kde podíl žen v této kategorii se pohybuje okolo 18 %. Na druhé straně stupnice pak stojí Praha (7,6 %), kde je zastoupení žen nižší o 15,4 procentního bodu, než je tomu v Ústeckém kraji, a o 8 procentních bodů, než je celostátní průměr. Dalšími kraji s nízkým zastoupením žen v této kategorii jsou Jihočeský a Zlínský kraj (shodně 13 %), kde je však již vyšší podíl žen této kategorie.

¹⁴ Do této kategorie patří ženy na mateřské dovolené, ženy v domácnosti, občané s průkazem ZTP, ZTP/P, osoby dlouhodobě nemocné a starobní důchodci.

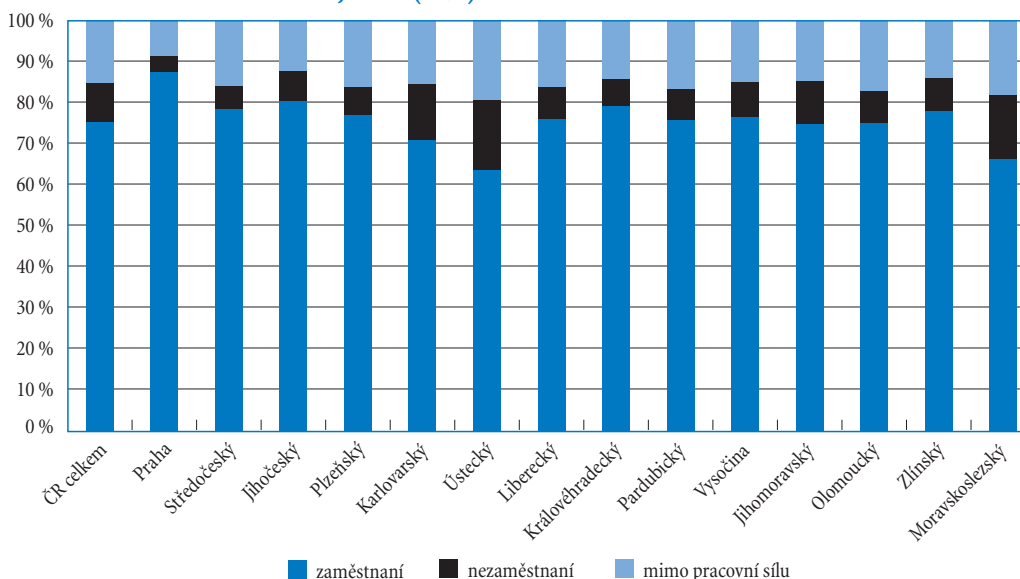
Doba strávená ženami na mateřské dovolené je v jednotlivých regionech různá.

G13: Pracovní a vzdělávací status mladých lidí ve vzdělávání ve věku 15–29 let, 2006 (v %)

G14: Pracovní a vzdělávací status mladých lidí mimo vzdělávání ve věku 15–29 let, 2006 (v %)

Pokud se u žen v rámci kategorie „mimo pracovní sílu i mimo vzdělávání“ podíváme na nejstarší věkovou skupinu 25–29 let, kam v průměru spadá, jak zmiňujeme výše, 30,4 % žen, pak vidíme, že v Praze je situace zcela odlišná od ostatních krajů. Pouze 14,5 % pražských žen spadá do této kategorie, což je cca o 16 % méně v porovnání s celostátním průměrem. Druhým krajem s nejnižším zastoupením žen této věkové skupiny je Zlínský kraj, kde však je „mimo pracovní sílu i mimo vzdělávání“ 25,4 % žen. Nejvíce žen z této věkové skupiny je „mimo pracovní sílu i mimo vzdělávání“ v Ústeckém kraji (41,3 %), což je oproti celostátnímu průměru o 11,9 procentního bodu více. Ke 40 % se blíží ještě Moravskoslezský kraj (39,4 %).

Ženy v rámci kategorie „mimo pracovní sílu i mimo vzdělávání“ ve věkové skupině 25–29 let.

Mezi pracovním a vzdělávacím statusem mladých lidí ve věku 15–29 let a situací v daném regionu, zejména stavem zaměstnanosti a nezaměstnanosti, je úzká souvislost.

Na závěr je třeba zdůraznit úzkou souvislost mezi pracovním a vzdělávacím statusem mladých lidí ve věku 15–29 let a situací v daném regionu, zejména se stavem zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Také vzdělanostní úroveň populace v kraji má vliv na postavení mladých lidí. Praha, Královéhradecký, Jihomoravský a Zlínský kraj jsou charakteristické relativně vyšším podílem mladých lidí, kteří studují. Dále zejména v Praze a Středočeském kraji jsou nízké podíly mladých nezaměstnaných. V Praze je také výrazně nejnižší zastoupení mladých žen v kategorii „mimo pracovní sílu i vzdělávání“. Druhý konec pomyslného kontinua tvoří zejména kraje Ústecký a Karlovarský, které jsou ovlivněny vysokou nezaměstnaností a malým zastoupením lidí s terciárním vzděláním. V Ústeckém kraji je navíc poměrně nízké zastoupení mladých lidí ve vzdělávání a vysoký podíl žen „mimo pracovní sílu i mimo vzdělávání“. Ve všech regionech je pak velmi negativní skutečností, že jen mizivý počet mladých lidí podstupuje rekvalifikace a účast na rekvalifikacích na „plný úvazek“ představuje ve všech krajích u mladé populace pouze okrajový jev.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČR	Česká republika
DiS.	diplomovaný specialista
ISCED	International Standard Classification of Education (Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání)
KKOV	klasifikace kmenových oborů vzdělání
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SOŠ	střední odborná škola
SOU	střední odborné učiliště
SŠ	střední škola
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
VOŠ	vyšší odborná škola
VŠ	vysoká škola
ZŠ	základní škola
SVP	speciální vzdělávací potřeby
p. b.	procentní bod

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Centre for Educational Research and Innovation – **Indicators of Education Systems. Education at a Glance – OECD Indicators**. 2006. Paris. OECD.

Kol. autorů. **Krajská ročenka školství 2005** Praha. ÚIV.

Kol. autorů. **Krajská ročenka školství 2004** Praha. ÚIV.

Školství pod lupou 2006

Zpracoval: Projektový a autorský tým pod vedením RNDr. Michaely Kleňhové

Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání – divize Nakladatelství TAURIS

Senovážné náměstí 26, Praha 1

Grafická úprava a tisk: ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS

Rok vydání: 2007

Náklad: 350 výtisků

www.uiv.cz

ISBN 978-80-211-0536-2